

Верховний
Суд

ОГЛЯД
судової практики
Касаційного господарського
суду у складі Верховного Суду
(актуальна практика)

Рішення, внесені до ЄДРСР,
за період з 01.04.2024 до 30.04.2024

Зміст

1. Справи про банкрутство	5
1.1. Про порядок відкриття провадження у справі про банкрутство, зловживання правами та визначення кола осіб, які мають право оскаржувати ухвалу про відкриття провадження у справі про банкрутство	5
1.2. Про банкрутство селянського (фермерського) господарства та право постійного користування земельною ділянкою	10
1.3. Про фраздаторність правочину	14
1.4. Щодо встановлення спрощеного порядку розгляду справи у межах справи про банкрутство	16
2. Справи щодо захисту прав інтелектуальної власності, а також пов'язані з антимонопольним та конкурентним законодавством	17
2.1. Про охоронювані законом інтереси благодійної організації у спорі про визнання недійсним патенту на винахід	17
2.2. Про застосування розпорядження АМКУ від 03.03.2022 № 1-рп «Про деякі питання організації діяльності Антимонопольного комітету України в умовах воєнного стану до припинення чи скасування воєнного стану» в контексті наявності чи відсутності обставин для зупинення перебігу строків надання інформації	19
3. Справи щодо корпоративних спорів, корпоративних прав	21
3.1. Щодо ефективності обрання позивачем такого способу захисту, як визнання недійсним акта приймання-передачі частки у статутному капіталі ТОВ задля захисту своїх прав стягувача у виконавчому провадженні	21
3.2. Щодо обов'язковості / необов'язковості повідомлення акціонера / акціонерів про перенесений час (годину) проведення загальних зборів акціонерного товариства	25
3.3. Щодо дотримання органом управління юридичної особи процедури ухвалення рішення про припинення повноважень посадової особи	30
3.4. Щодо дотримання всіх етапів збільшення статутного капіталу за рахунок додаткових вкладів	32
3.5. Про визначення редакції Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», яка застосовується до відносин, що виникли у зв'язку із завданням майнової шкоди посадовими особами банку внаслідок прийняття ними недобросовісних рішень у складі колегіальних органів управління банком, якщо дії вчинялися тривалий час, протягом якого до зазначеного Закону неодноразово вносилися зміни. Щодо кола осіб, відповідальних за завдання збитків банку	39
4. Справи щодо земельних відносин та права власності	43
4.1. Щодо правовстановлювальних документів, які надають право користування водними об'єктами чи землями водного фонду	43
2 Рішення, внесені до ЄДРСР, за період з 01.04.2024 до 30.04.2024	

4.2. Щодо права територіальної громади на витребування будівель гуртожитків із чужого незаконного володіння	45
5. Справи у спорах, що виникають із правочинів, зокрема договорів	47
5.1. Про підстави звернення прокурора з позовом в інтересах держави в особі головного розпорядника бюджетних коштів про визнання недійсним правочину, укладеного підприємством об'єднання громадян за результатами проведення закупівлі робіт за бюджетні кошти, та застосування наслідків недійсності правочину	47
5.2. Про визначення належного відповідача у справах про відшкодування шкоди, завданої органом державної влади, їх посадовою або службовою особою	51
5.3. Щодо процедури публічної закупівлі (робіт) та укладеного за результатами її проведення довгострокового договору публічної закупівлі робіт за відсутності в державному або місцевому бюджеті відповідних бюджетних асигнувань на момент проведення торгів та укладення договору	53
6. Процесуальні питання	57
6.1. Щодо процесуальної правоздатності суб'єкта господарювання з місцезнаходженням на тимчасово окупованій території на укладення договору про надання правничої допомоги	58

Перелік уживаних скорочень

АМКУ	– Антимонопольний комітет України
АТ	– акціонерне товариство
ВП ВС	– Велика Палата Верховного Суду
ВРУ	– Верховна Рада України
ВС	– Верховний Суд
ГПК України	– Господарський процесуальний кодекс України
ЄДР	– Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань
КГС ВС	– Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду
КМУ	– Кабінет Міністрів України
КУзПБ	– Кодекс України з процедур банкрутства
ОП КГС ВС	– об'єднана палата Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду
ПК України	– Податковий кодекс України
ПП	– приватне підприємство
ПрАТ	– приватне акціонерне товариство
СП КГС ВС	– судова палата Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду
ТДВ	– товариство з додатковою відповідальністю
ТОВ	– товариство з обмеженою відповідальністю
ФГВФО	– Фонд гарантування вкладів фізичних осіб
ФДМУ	– Фонд державного майна України
ЦК України	– Цивільний кодекс України

1. Справи про банкрутство

1.1. Про порядок відкриття провадження у справі про банкрутство, зловживання правами та визначення кола осіб, які мають право оскаржувати ухвалу про відкриття провадження у справі про банкрутство

Звернення кредитора до суду із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство, за відсутності належного виконання грошового зобов'язання боржником, є реалізацією права кредитора на судовий захист його майнових прав. Зважаючи на те, що і позовне провадження (про стягнення заборгованості за кредитним договором), і провадження у справі про банкрутство мають на меті виконання боржником перед кредиторами його грошових зобов'язань, ініціювання розгляду таких справ саме по собі не може вважатися зловживанням правом, а суд повинен враховувати особливості, матеріальні та процесуальні наслідки розгляду таких справ не лише для окремого кредитора чи боржника, але і для всіх інших учасників цих проваджень.

Надаючи оцінку заяві ініціюючого кредитора та поданим з такою заявою документам, суд повинен дотриматися балансу, який унеможливить підміну однієї процесуальної (процедурної) дії, передбаченої КУзПБ, іншою (наприклад, перевірку обґрунтованості вимог заявника, а також з'ясування наявності підстав для відкриття провадження у справі про банкрутство в підготовчому засіданні – процедурою розгляду заяви про недійсність (франдаторність) окремого правочину боржника).

Ухвалу про відкриття провадження у справі про банкрутство згідно з положеннями статей 1, 8, 39, частин другої, восьмої статті 45 КУзПБ мають право першочергово оскаржувати у судах апеляційної та касаційної інстанцій сторони у справі про банкрутство (боржник, ініціюючий кредитор, а також арбітражний керуючий від імені боржника та кредитор, вимоги якого забезпечені заставою майна боржника), оскільки такі особи відповідно до закону наділені право- та дієздатністю для участі у розгляді судом заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство. Інші особи набувають можливість оскаржити ухвалу про відкриття провадження у справі про банкрутство за умови їх залучення судом під час підготовчого засідання або після набуття відповідного процесуального статусу учасника справи про банкрутство. При цьому наявність права оскарження ухвали про відкриття провадження у справі про банкрутство (набуття відповідного статусу учасника справи про банкрутство) повинна встановлюватися судом у кожному такому випадку окремо. Зазначені висновки є релевантними до правовідносин, у яких виникає питання про встановлення статусу особи, яка має право на оскарження ухвали про відкриття провадження у справі про банкрутство юридичної особи

КГС ВС розглянув касаційні скарги ТОВ «Меркурій» та ТОВ «Пріорітетінвест» у справі за заявою ТОВ «Пріорітетінвест» до ТОВ «Меркурій» про банкрутство.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

ТОВ «Пріоритетінвест» (ініціюючий кредитор) звернулось із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство ТОВ «Меркурій» (боржник) у зв'язку з неспроможністю боржника сплатити заборгованість за договором поворотної фінансової допомоги на підставі статей 8, 34 КУзПБ.

Ухвалою господарського суду відкрито провадження у справі за заявою ТОВ «Пріоритетінвест» про банкрутство ТОВ «Меркурій»; визнано вимоги ТОВ «Пріоритетінвест» до ТОВ «Меркурій»; введено мораторій на задоволення вимог кредиторів; введено процедуру розпорядження майном боржника та призначено розпорядником майна боржника – ТОВ «Меркурій» арбітражного керуючого; призначено попереднє засідання господарського суду та вирішено інші процедурні питання.

Не погоджуючись із цією ухвалою господарського суду, ПАТ АКБ «Індустріалбанк», який не брав участі в розгляді судом першої інстанції питання про відкриття провадження у справі про банкрутство, подав апеляційну скаргу до апеляційного суду.

Постановою апеляційного господарського суду апеляційну скаргу ПАТ АКБ «Індустріалбанк» задоволено; ухвалу господарського суду скасовано; у відкритті провадження у справі про банкрутство ТОВ «Меркурій» відмовлено; справу повернуто до господарського суду.

Ухвалою КГС ВС передано на розгляд СП КГС касаційні скарги ТОВ «Меркурій» та ТОВ «Пріоритетінвест» на постанову апеляційного господарського суду. СП КГС ВС слід було вирішити питання: щодо порядку відкриття провадження у справі про банкрутство та достатності доказів для підтвердження неплатоспроможності боржника; чи може вважатися подання кредитором до суду заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство боржника належним способом захисту його порушених прав та чи можна вважати таке звернення зловживанням наявними у кредитора процесуальними правами на шкоду іншим особам; визначення кола осіб, наділених правом оскарження ухвали про відкриття провадження у справі про банкрутство.

ОЦІНКА СУДУ

Порядок відкриття провадження у справі про банкрутство регламентовано статтею 39 КУзПБ.

Правовими підставами для відкриття провадження у справі про банкрутство з огляду на системний аналіз статей 1, 8, 34, 39 КУзПБ є: наявність грошового зобов'язання боржника перед кредитором, строк виконання якого сплив на дату звернення кредитора до суду; відсутність між кредитором та боржником спору про право стосовно заявлених вимог; незадоволення боржником у повному обсязі вимог кредитора (кредиторів) до підготовчого засідання суду.

СП КГС ВС звернула увагу, що важливим питанням при відкритті провадження у справі про банкрутство є документальна обґрунтованість кредиторських вимог ініціюючого кредитора, за заявою якого відкривається

провадження у справі. При ініціюванні справи про банкрутство наявність боргу підтверджується в порядку, визначеному положеннями статей 74, 76, 77 ГПК України, та доказами у такому обсязі, який є необхідним з урахуванням правової природи правовідносин між боржником та кредитором.

Крім того, встановлення факту відсутності спору про право щодо вимог ініціюючого кредитора є обов'язковою умовою для відкриття провадження у справі про банкрутство боржника. Відсутність спору про право в розрізі процедури банкрутства полягає у відсутності неоднозначності у частині вирішення питань щодо сторін зобов'язання, суті (предмета) зобов'язання, підстави його виникнення, суми зобов'язання та структури заборгованості, а також строку виконання зобов'язання тощо.

СП КГС ВС наголосила, що суди повинні надавати оцінку щодо наявності спору про право в контексті правовідносин, які виникли саме між боржником та ініціюючим кредитором, а не боржником та іншими кредиторами, оскільки порядок розгляду судових справ у позовному провадженні (яке передбачає вирішення наявного спору про право) з моменту відкриття провадження у справі про банкрутство боржника врегульовано положеннями частини другої статті 7 КУзПБ.

Водночас СП КГС ВС звернула увагу, що суд не наділений на стадії розгляду заяви ініціюючого кредитора правом дослідження та оцінки укладених правочинів щодо їх фіктивності або наявності обставин, які свідчать про те, що такі правочини є фродаторними (фіктивними), оскільки положеннями КУзПБ прямо передбачено «інструменти» (див. статті 42, частину другу статті 61 КУзПБ тощо), які надають учасникам провадження у справі про банкрутство право оскаржити такі правочини або притягти винних осіб до відповідальності за їх вчинення та мінімізувати негативний вплив як на окремих учасників провадження у справі про банкрутство, так і на таке провадження в цілому вже після його відкриття.

Отже, завданням підготовчого засідання господарського суду у розгляді заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство є перевірка обґрунтованості вимог заявника (заявників) щодо їх відповідності поняттю «грошове зобов'язання» боржника перед ініціюючим кредитором; встановлення наявності спору про право; встановлення можливості задоволення таких вимог до проведення підготовчого засідання у справі. СП КГС ВС також наголосила, що суд, надаючи оцінку заяві ініціюючого кредитора та поданим з такою заявою документам, повинен дотриматися балансу, який унеможливить підміну однієї процесуальної (процедурної) дії, передбаченої КУзПБ, іншою (наприклад, перевірку обґрунтованості вимог заявника, а також з'ясування наявності підстав для відкриття провадження у справі про банкрутство у підготовчому засіданні – процедурою розгляду заяви про недійсність (фродаторність) окремого правочину боржника).

У контексті належного способу захисту порушеного права кредитора та його критеріїв, наявність яких свідчитиме про зловживання боржником чи ініціюючим кредитором правом на відкриття провадження у справі про банкрутство, СП КГС ВС зазначила, що за відсутності належного виконання господарського грошового зобов'язання у кредитора, окрім звернення до суду з позовом до боржника, також

є право ініціювання щодо такого боржника процедур, передбачених КУзПБ. Застосування таких процедур для задоволення своїх кредиторських вимог є можливим у тому випадку, коли відсутній спір про право, який підлягає вирішенню в порядку позовного провадження.

Звернення кредитора із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство, за наявності відповідних підстав, передбачених нормами КУзПБ, саме по собі не можна вважати порушенням прав або інтересів інших осіб (зокрема кредиторів боржника у зобов'язальних відносинах), оскільки таке звернення, по суті, є реалізацією кредитором його права на судовий захист власних прав у випадку, коли таке право кредитора порушується внаслідок неналежного виконання або невиконання взятих на себе боржником зобов'язань.

СП КГС ВС звернула увагу на те, що положеннями КУзПБ встановлено не лише можливість ініціювати одним із кредиторів боржника провадження у справі про банкрутство, а й безпосередньо визначено порядок захисту прав інших кредиторів і боржника, розгляду майнових спорів, які виникають в інших осіб з боржником, підстави відмови та задоволення кредиторських вимог, підстави та наслідки прийняття судом окремих процесуальних та процедурних рішень у межах провадження у справі про банкрутство тощо.

Процесуальний закон не пов'язує повернення заяви про відкриття провадження або відмову у відкритті провадження у справі про банкрутство з наявністю чи відсутністю позовного провадження, у якому сторонами спору є боржник та треті особи, а не боржник та ініціюючий кредитор.

У разі коли за наявності відкритого позовного провадження боржник або інший кредитор ініціює провадження у справі про банкрутство, суд у контексті доводів одного з учасників справи або третьої особи – заявника про порушення їхніх прав та інтересів і позбавлення їх права на ефективний спосіб судового захисту повинен не лише встановити факт наявності судових справ та хронологію їх відкриття, а врахувати процесуальні наслідки для кожного з учасників таких судових проваджень.

СП КГС ВС зазначила, що і позовне провадження про стягнення заборгованості, і провадження у справі про банкрутство мають на меті погашення заборгованості боржника перед кредиторами, а отже, ініціювання розгляду таких справ саме по собі не може вважатися зловживанням правом. Суд повинен враховувати особливості, матеріальні та процесуальні наслідки розгляду таких справ не лише для окремого кредитора чи боржника, а й для всіх інших учасників цих проваджень.

Крім того, СП КГС ВС зауважила, що положення КУзПБ не передбачають окремою підставою для відмови у відкритті провадження у справі про банкрутство зловживання боржником або ініціюючим кредитором їхнім правом на відкриття відповідного провадження у справі.

СП КГС ВС наголосила, що процедури банкрутства передбачають як права боржника на відновлення платоспроможності та кредиторів на задоволення

їх вимог, так і суттєві обов'язки та обмеження, якими переслідується легітимна мета – задоволення прав кожного з учасників провадження у справі про банкрутство.

Визначаючи коло осіб, які мають право оскаржувати ухвалу про відкриття провадження у справі про банкрутство, СП КГС ВС виходила з такого.

Сторонами у справі про банкрутство (неплатоспроможність) відповідно до статті 1 КУзПБ є конкурсні кредитори (голова комітету кредиторів), забезпечені кредитори, боржник (банкрут).

Наведений перелік учасників провадження у справі про банкрутство не є вичерпним, оскільки до учасників справи про банкрутство зазначена стаття зараховує й інших осіб, які у випадках, передбачених КУзПБ, беруть участь у провадженні у справі про банкрутство.

Водночас встановлення права особи на оскарження ухвали про відкриття провадження у справі про банкрутство слід здійснювати з урахуванням визначеного названими нормами кола учасників справи про банкрутство.

Після прийняття апеляційної скарги особи, яка не брала участі у справі, суд апеляційної інстанції з'ясовує, чи прийнято оскаржуване судове рішення безпосередньо про права, інтереси та (або) обов'язки скаржника і які конкретно. Якщо буде встановлено, що судовим рішенням питання про права, інтереси та (або) обов'язки такої особи не вирішувалися, то апеляційний господарський суд своєю ухвалою закриває апеляційне провадження на підставі пункту 3 частини першої статті 264 ГПК України, оскільки у такому випадку не існує правового зв'язку між скаржником і сторонами у справі, у зв'язку із чим відсутній суб'єкт апеляційного оскарження.

Визначений ГПК України підхід щодо визначення кола осіб, які мають право на апеляційне оскарження ухвали про відкриття провадження у справі про банкрутство, не може бути цілком застосований під час здійснення провадження у справі про банкрутство, оскільки з моменту відкриття такого провадження права і обов'язки його учасників, окрім норм ГПК України, визначаються положеннями КУзПБ.

Через відсутність прямо визначеного законом кола осіб, які мають право на апеляційне оскарження ухвали про відкриття провадження у справі про банкрутство, виникає обґрунтоване запитання: чи мають право особи, які не набули статусу конкурсного кредитора в порядку, передбаченому статтею 45 КУзПБ, здійснити апеляційне оскарження ухвали про відкриття провадження у справі про банкрутство?

Вирішуючи це питання, СП КГС ВС зазначила, що ухвалу про відкриття провадження у справі про банкрутство мають право першочергово оспорювати у судах апеляційної та касаційної інстанцій визнані судовим рішенням про відкриття провадження у справі про банкрутство сторони: боржник, ініціюючий кредитор, арбітражний керуючий та кредитор, вимоги якого забезпечені заставою майна боржника (незалежно від того, чи такі вимоги були визнані та включені до реєстру вимог кредиторів у справі про банкрутство).

Інші особи, за загальним правилом, можуть оскаржити ухвалу про відкриття провадження у справі про банкрутство лише за умови участі таких осіб у розгляді

судом питання про відкриття провадження у справі про банкрутство (наприклад, інші кредитори, які подали заяви з грошовими вимогами до боржника до підготовчого засідання суду і заяви яких залишено без розгляду) або у разі набуття такими особами відповідного процесуального статусу учасника справи (сторони у справі) про банкрутство (в тому числі до або під час підготовчого засідання).

Водночас до позовного провадження, яке розглядається в межах провадження у справі про банкрутство, слід застосовувати загальний підхід щодо визначення кола осіб, що можуть оскаржувати прийняті в межах позовного провадження судові рішення, який передбачений ГПК України.

Наведені висновки є релевантними до правовідносин, у яких виникає питання про встановлення статусу особи, яка має право на оскарження ухвали про відкриття провадження у справі про банкрутство юридичної особи.

За результатами касаційного провадження касаційні скарги задоволено частково, скасовано постанову суду апеляційної інстанції, справу направлено до суду апеляційної інстанції на новий розгляд.

Детальніше з текстом постанови СП КГС ВС від 20.03.2024 у справі № 911/1005/23 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118650532>.

1.2. Про банкрутство селянського (фермерського) господарства та право постійного користування земельною ділянкою

Припинення діяльності фермерського господарства в розумінні частини тринадцятої статті 95 КУзПБ є, по суті, припиненням саме господарської (виробничої) діяльності юридичної особи, а не фермерського господарства як юридичної особи, оскільки саме по собі визнання боржника банкрутом, без вчинення в ліквідаційній процедурі всіх передбачених законом дій та заходів, ні в розумінні частини першої статті 59 КУзПБ, ні в розумінні частини тринадцятої статті 95 цього Кодексу не має наслідком ліквідацію юридичної особи – банкрута, її припинення та закриття у зв'язку із цим провадження у справі про банкрутство.

Право постійного користування земельною ділянкою хоча і є активом фермерського господарства – боржника і залишається за ним до припинення його як юридичної особи без права правонаступництва, проте не може бути реалізоване на аукціоні в ліквідаційній процедурі боржника, оскільки такий актив є відмінним від права оренди, яке за своєю суттю є тимчасовим і оплатним, з огляду на обмежений суб'єктний склад осіб, які можуть набувати право постійного користування земельною ділянкою відповідно до положень статті 92 ЗК України, та від іншого майнового права в розумінні частин дев'ятої, дванадцятої статті 95 КУзПБ

КГС ВС розглянув касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за спільною заявою ліквідатора СФГ «Аграрник», ФОП Волкодав Ірини Віталіївни (як правонаступника Товариства з обмеженою відповідальністю «Шакур»), ФОП Волкодава Дмитра Едуардовича до Вчорайшенської сільської ради про визнання недійсним рішення

та визнання права постійного користування земельною ділянкою в межах справи про банкрутство СФГ «Аграрник».

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Рішенням Ружинської районної ради від 05.09.2001 надано ОСОБА_33 земельну ділянку площею 46,9710 га для ведення селянського (фермерського) господарства земель запасу Бистриївської сільської ради. У пункті 3 цього рішення зазначено: після одержання державного акта на право постійного користування землею у 30-денний термін провести реєстрацію селянського (фермерського) господарства. На підставі згаданого рішення ОСОБА_33 видано Державний акт на право постійного користування землею.

Відповідно до пункту 2.4 статуту СФГ «Аграрник» засновником господарства є громадянин України – ОСОБА_35, який діє на підставі Державного акта на право постійного користування землею.

Діяльність названого господарства припиняється у разі, зокрема, припинення права власності на землю, права користування земельною ділянкою у випадках, передбачених ЗК України, визнання господарства неплатоспроможним – банкрутом (пункт 12.1 статуту).

Наказом ГУ Держгеокадастру передано Вчорайшенській сільраді у комунальну власність земельні ділянки сільськогосподарського призначення державної власності. Станом на 04.02.2022 за відомостями, наведеними в Державному реєстрі речових права на нерухоме майно, Реєстрі прав власності на нерухоме майно, Державному реєстрі іпотек, Єдиному реєстрі заборон відчуження об'єктів нерухомого майна, форма власності спірної земельної ділянки – комунальна, власники – Вчорайшенська сільрада.

Водночас СФГ «Аграрник» перебуває в процесі банкрутства на стадії ліквідаційної процедури з 04.03.2019.

Рішенням Вчорайшенської сільради від 23.07.2020 припинено право постійного користування земельною ділянкою комунальної власності ОСОБА_34 на земельну ділянку площею 46,971 га, яка належала ОСОБА_33 на праві постійного користування відповідно до Державного акта на право постійного користування землею серії ЖТ 05-02 № 000106 від 27.09.2001 та розташована на території Бистриївського старостиного округу Вчорайшенської сільради за кадастровим номером 1825281200:04:000:0144, у зв'язку зі смертю ОСОБА_37.

Окрім того, рішенням Вчорайшенської сільради від 23.07.2020 надано дозволи третім особам на виготовлення технічної документації щодо поділу земельної ділянки комунальної власності за кадастровим номером 1825281200:04:000:0144 та на розробку проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки безоплатно у власність орієнтованою площею 1,5000 га. Рішенням Вчорайшенської сільради від 19.10.2020 затверджені проекти землеустрою щодо відведення земельної ділянки у власність загальною площею 1,5000 га для ведення особистого селянського господарства та передано її у приватну власність фізичним особам.

Відповідні записи щодо наявного права власності у деяких зазначених осіб на новостворені земельні ділянки містяться у витягах з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно про реєстрацію права власності станом на 11.11.2020 та 24.04.2023.

Не погоджуючись з наведеними рішеннями рад, боржник в особі ліквідатора, ТОВ «Шакур» та ФОП Волкодав Д. Е. звернулися до господарського суду із спільною заявою до Вчорайшенської сільської ради про визнання недійсним рішення та визнання права постійного користування земельною ділянкою.

Господарський суд рішенням, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, спільну заяву залишив без задоволення.

ОЦІНКА СУДУ

КГС ВС зазначив, що відповідно до частини тринадцятої статті 95 КУзПБ з дня прийняття постанови про визнання фермерського господарства банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури діяльність фермерського господарства припиняється.

У разі банкрутства фермерського господарства земельна ділянка, надана фермерському господарству в тимчасове користування, у тому числі на умовах оренди, використовується відповідно до ЗК України (частина десята статті 95 КУзПБ).

КГС ВС з огляду на системний аналіз статей 59, 65, 90 КУзПБ дійшов висновку, що припинення діяльності фермерського господарства в розумінні частини тринадцятої статті 95 цього Кодексу є, по суті, припиненням саме господарської (виробничої) діяльності юридичної особи, а не фермерського господарства як юридичної особи, оскільки саме по собі визнання боржника банкрутом, без вчинення в ліквідаційній процедурі всіх передбачених законом дій та заходів ні в розумінні частини першої статті 59 КУзПБ, ні в розумінні частини тринадцятої статті 95 цього Кодексу не має наслідком ліквідацію юридичної особи – банкрута, її припинення та закриття у зв'язку із цим провадженням у справі про банкрутство.

Крім того, КГС ВС зазначив, що приписи підпункту 3 частини першої статті 27 ЗК України (у редакції станом на 1999 рік) та пункту «в» частини першої статті 141 цього Кодексу слід розуміти так: припинення права користування земельною ділянкою з підстав припинення установи допускається лише у випадку, коли її припинення виключає правонаступництво. Тобто якщо відбувається припинення особи без правонаступництва, то виникають підстави для припинення права користування земельною ділянкою. У разі ж реорганізації особи, зміни її організаційно-правової форми чи назви підстав для припинення права користування земельною ділянкою не виникає.

Під припиненням діяльності підприємств, установ, організацій за пунктом «в» частини першої статті 141 ЗК України слід розуміти саме як припинення юридичної особи в порядку, передбаченому законом, в тому числі Цивільним та Господарським кодексами України і КУзПБ, а не припинення господарської діяльності підприємства.

КГС ВС дійшов висновку, що положення пункту 3 статті 35 Закону України «Про фермерське господарство» в цьому випадку не можуть бути застосовані для

припинення права постійного користування земельною ділянкою на підставі пункту «в» частини першої статті 141 ЗК України.

У зв'язку із цим КГС ВС визнав помилковими висновки судів попередніх інстанцій про те, що з моменту прийняття господарським судом постанови про визнання СФГ «Аграрник» банкрутом право постійного користування земельною ділянкою припинилося.

Водночас КГС ВС зазначив, що право постійного користування земельною ділянкою є особливим, специфічним правом землекористування. Відмінною рисою цього виду землекористування є обмежений суб'єктний та об'єктний склад, а також специфічний характер землекористування.

Згідно із частинами дев'ятою, десятою статті 95 КУзПБ у разі визнання господарським судом фермерського господарства банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури до складу ліквідаційної маси фермерського господарства включаються нерухоме майно, яке перебуває у спільній власності членів фермерського господарства, у тому числі насадження, господарські та інші будівлі, меліоративні та інші споруди, продуктивна і робоча худоба, птиця, сільськогосподарська та інша техніка і обладнання, транспортні засоби, інвентар, та інше майно, набуте для фермерського господарства на загальні кошти його членів, а також право оренди земельної ділянки та інші майнові права, які належать фермерському господарству і мають грошову оцінку. У разі банкрутства фермерського господарства земельна ділянка, надана фермерському господарству в тимчасове користування, у тому числі на умовах оренди, використовується відповідно до ЗК України.

Право постійного користування земельною ділянкою, набуте особами в установленому законом порядку до 2002 року, зберігається за ними до припинення такого права з підстав, визначених у законі, трансформації цього права в установленому законом порядку у право оренди земельної ділянки, право власності на земельну ділянку.

Тому право постійного користування земельною ділянкою не є орендою земельної ділянки та іншим майновим правом фермерського господарства – банкрута в розумінні частин дев'ятої, дванадцятої статті 95 КУзПБ, яке підлягає віднесенню до складу ліквідаційної маси фермерського господарства в разі визнання його банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури.

Аналіз наведених норм ЗК України та КУзПБ свідчить, що право постійного користування земельною ділянкою хоча і є активом фермерського господарства – боржника та залишається за ним до припинення його як юридичної особи без права правонаступництва і спори щодо такого права боржника повинні розглядатися в межах провадження у справі про банкрутство, проте воно має особливе значення через його цінність або призначення для забезпечення публічних інтересів та не може бути реалізоване на аукціоні в ліквідаційній процедурі боржника, оскільки такий актив є відмінним від права оренди, яке за своєю суттю є тимчасовим і оплатним, з огляду на обмежений суб'єктний склад осіб, які можуть набувати право постійного користування земельною ділянкою відповідно до положень статті 92 ЗК України,

та від іншого майнового права в розумінні частин дев'ятої, дванадцятої статті 95 КУзПБ.

Зважаючи на викладене, КГС ВС дійшов висновку, що касаційну скаргу слід залишити без задоволення, резолютивні частини постанови суду апеляційної інстанції та рішення суду першої інстанції – без змін, викласти їхні мотивувальні частини в редакції цієї постанови.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 16.04.2024 у справі № 911/1708/18 (911/450/22) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118626698>

1.3. Про фраздаторність правочину

Положеннями абзацу другої частини другої статті 42 КУзПБ підставою для визнання правочину недійсним передбачено, зокрема, відмову боржника від власних майнових вимог. Зазначеними нормами підставу недійсності правочину не обмежено відмовою боржника виключно від майнової вимоги, строк платежу за якою настав (існуючої вимоги). У контексті застосування положень абзацу другої частини другої статті 42 КУзПБ необхідно враховувати, що підставою для визнання недійсним правочину за цими нормами є відмова боржника від майнових вимог – тих, що вже існують, і тих, які можуть виникнути у майбутньому

КГС ВС розглянув касаційну скаргу ТОВ «ЕС Фарма» у справі за позовом ТОВ «Агро Таб», від імені та інтересах якого діє ліквідатор, до скаржника про визнання недійсним правочину в межах справи за заявою ТОВ «Фіто-Лек» до ТОВ «Агро Таб» про визнання банкрутом.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

21.11.2018 між ТОВ «Агро Таб» (боржник), яке на той час мало назву ТОВ «Таблетка А», та ТОВ «ЕС Фарма» укладено договір про надання поворотної безвідсоткової фінансової допомоги, відповідно до умов якого ТОВ «Таблетка А» зобов'язалося надати ТОВ «ЕС Фарма» поворотну безвідсоткову фінансову допомогу в розмірі 1 000 000,00 грн строком до 31.12.2019, а ТОВ «ЕС Фарма» – використати її для власної господарської діяльності і повернути у визначений цим договором строк. Сторони у договорі також передбачили, що у разі коли ТОВ «ЕС Фарма» не поверне суму фінансової допомоги у визначений договором строк, то вона зобов'язана сплатити на вимогу ТОВ «Таблетка А» всю суму фінансової допомоги з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також пеню в розмірі подвійної облікової ставки НБУ від простроченої суми за кожен день прострочення (пункт 4.2 договору).

На виконання умов договору ТОВ «Таблетка А» перерахувало ТОВ «ЕС Фарма» кошти в сумі 500 000,00 грн з призначенням платежу «Поворотна фінансова допомога зг. дог. 21/11/18 від 21.11.18р. Без ПДВ», однак ці кошти боржнику не були повернуті ТОВ «ЕС Фарма».

У подальшому під час розгляду господарським судом у межах справи № 903/877/20 про банкрутство боржника справи № 903/980/21 за позовом ТОВ «Агро

Таб» до ТОВ «ЕС Фарма» про повернення безпідставно набутих коштів у сумі 500 000,00 грн ТОВ «ЕС Фарма» надало пояснення на заяву про збільшення позовних вимог від 28.02.2023, до якої було надано копію додаткової угоди № 1 від 27.12.2019 до договору (далі - угода). За умовами додаткової угоди пункт 4.1 договору сторони погодили викласти у такій редакції: «За порушення умов даного Договору чи вимог чинного законодавства сторони несуть відповідальність, що передбачена чинним законодавством. При цьому сторони досягли взаємної згоди, що у випадку порушення чи невиконання його умов, до винної сторони не застосовується відповідальність у вигляді відшкодування упущеної вигоди, нарахування будь-яких процентів, інфляційних втрат та штрафних санкцій, в тому числі неустойки, штрафу, пені».

Господарськими судами встановлено, що оскаржуваний правочин (угода від 27.12.2019) вчинений протягом трьох років (а точніше, протягом року), що передували відкриттю провадження у справі № 903/877/20 про банкрутство боржника ухвалою господарського суду від 08.12.2020.

За таких обставин, звертаючись із позовом у цій справі, ліквідатор боржника доводив, що оспорювана угода, вчинена у підозрілий період, є недійсною відповідно до частини другої статті 42 КУзПБ, оскільки внаслідок її укладення боржник безоплатно відмовився від власних майнових вимог.

Господарський суд рішенням, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, задовольнив позов та визнав недійсною угоду.

ОЦІНКА СУДУ

КГС ВС зазначив, що КУзПБ є частиною цивільного / господарського законодавства, а тому до правовідносин, які регулює цей Кодекс як спеціальний нормативно-правовий акт, можуть застосовуватися також норми ЦК України та інших законів (що відповідає приписам частини першої статті 2 КУзПБ).

Чинне законодавство України розділяє грошові вимоги на існуючі, строк платежу за якими настав, та вимоги, які можуть виникнути в майбутньому (таке визначення узгоджується з положеннями частини першої статті 1078 ЦК України, частини першої статті 3 Закону України «Про заставу», частини першої статті 22 Закону України «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень»).

Водночас положеннями абзацу другої частини другої статті 42 КУПБ підставою для визнання правочину недійсним передбачено, зокрема, відмову боржника від власних майнових вимог.

Тобто названими нормами підставу недійсності правочину не обмежено відмовою боржника виключно від майнової вимоги, строк платежу за якою настав (існуючої вимоги).

Ураховуючи наведене, КГС ВС зазначив, що у контексті застосування положень абзацу другої частини другої статті 42 КУзПБ господарським судам необхідно враховувати, що підставою для визнання недійсним правочину за цими нормами є відмова боржника від майнових вимог – тих, що вже існують, і тих, які можуть виникнути у майбутньому

За результатами касаційного провадження касаційну скаргу залишено без задоволення, судові рішення попередніх інстанцій змінено у мотивувальній частині, яку викладено в редакції цієї постанови. У решті судові рішення залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 17.04.2024 у справі № 903/877/20 (903/933/23) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118626600>.

1.4. Щодо встановлення спрощеного порядку розгляду справи у межах справи про банкрутство

Відповідно до абзаців четвертого та п'ятого частини другої статті 7 КУзПБ заяви (позовні заяви) учасників провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність) або інших осіб у спорах, стороною в яких є боржник, розглядаються в межах справи про банкрутство (неплатоспроможність) за правилами спрощеного позовного провадження. Позивач має право в позовній заяві заявити мотивоване клопотання про розгляд справи за правилами загального позовного провадження. Якщо суд за результатами розгляду клопотання позивача дійде висновку про розгляд справи в порядку загального позовного провадження, він зазначає про це в ухвалі про відкриття провадження у справі

КГС ВС розглянув касаційну скаргу АТ «Державний експортно-імпорتنний банк України» у справі за позовом АТ «Державний експортно-імпорتنний банк України» до ТОВ «Сільськогосподарське підприємство «Нива», компанії TNA Corporate Solutions LLC (ТНА Корпорейт Солюшнз ЛЛС) про визнання недійсним договору поруки у межах справи про банкрутство ТОВ «Сільськогосподарське підприємство «Нива»

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

У провадженні господарського суду перебувала справа про банкрутство ТОВ «Сільськогосподарське підприємство «Нива».

АТ «Державний експортно-імпорتنний банк України» (далі – Банк) звернулося у межах справи про банкрутство до господарського суду з позовною заявою до ТОВ «Сільськогосподарське підприємство «Нива», компанії TNA Corporate Solutions LLC (ТНА Корпорейт Солюшнз ЛЛС, далі – Компанія-1) про визнання недійсним з моменту укладення договору поруки (далі – договір поруки), укладеного між Товариством, Компанією-1 та компанією UkrLandFarming PLC (Укрлендфармінг ПіЕлСі, далі – Компанія-2). Позовні вимоги обґрунтовані наявністю в оспорюваного договору ознак фродаторного правочину, що є підставою для визнання його недійсним за приписами пункту 6 частини першої статті 3, частин третьої та шостої статті 13, статей 203, 215, 234 ЦК України.

Господарський суд рішенням, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, відмовив у позові.

Скаржник, звертаючись з касаційною скаргою, зазначив про порушення судами статті 12 ГПК України у зв'язку з помилковим розглядом судом справи

у порядку спрощеного позовного провадження, а не за правилами загального позовного провадження.

ОЦІНКА СУДУ

Частиною першою статті 2 КУзПБ унормовано, що провадження у справах про банкрутство регулюється цим Кодексом, ГПК України, іншими законами України.

КГС ВС зауважив, що процесуальні норми КУзПБ є спеціальними до загальних норм ГПК України, тож у випадку їх колізії перевага надається спеціальній нормі (змістовне правило подолання колізій норм права).

Відповідно до абзаців четвертого та п'ятого частини другої статті 7 КУзПБ заяви (позовні заяви) учасників провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність) або інших осіб у спорах, стороною в яких є боржник, розглядаються в межах справи про банкрутство (неплатоспроможність) за правилами спрощеного позовного провадження. Позивач має право в позовній заяві заявити мотивоване клопотання про розгляд справи за правилами загального позовного провадження. Якщо суд за результатами розгляду клопотання позивача дійде висновку про розгляд справи в порядку загального позовного провадження, він зазначає про це в ухвалі про відкриття провадження у справі.

Оскільки матеріалами справи не підтверджено звернення позивачем з відповідним клопотанням (про розгляд справи у порядку загального позовного провадження), а розгляд такого спору в порядку спрощеного позовного провадження передбачений спеціальними нормами статті 7 КУзПБ (що визначає порядок розгляду спорів, стороною в яких є боржник), КГС ВС визнав неприйнятними доводи скажника щодо порушення місцевим господарським судом вимог статті 12 ГПК України.

Водночас КГС ВС зауважив, що суди попередніх інстанцій, обмежившись лише констатацією відсутності підстав для застосування до спірних правовідносин вимог статті 42 КУзПБ, не встановили і не надали оцінки в сукупності обставинам вчинення оспорюваного правочину та його наслідків (що можуть підтверджувати наявність у спірних правочинів ознак фродаторності).

За результатами касаційного провадження касаційну скаргу задоволено частково, судові рішення попередніх інстанцій скасовано, справу передано на новий розгляд до суду першої інстанції.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 27.03.2024 у справі № 918/463/22 (918/599/23) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118356245>.

2. Справи щодо захисту прав інтелектуальної власності, а також пов'язані з антимонопольним та конкурентним законодавством

2.1. Про охоронювані законом інтереси благодійної організації у спорі про визнання недійсним патенту на винахід

Благодійна організація, звертаючись з позовом про визнання недійсним патенту на винахід та вказуючи, що її діяльність і пред'явлення позову спрямовані на задоволення колективних потреб та суспільних інтересів і становлять той охоронюваний законом інтерес, який узгоджується з Рішенням Конституційного Суду України від 01.12.2004 № 18-рп/2004, зобов'язана зазначити про те, які колективні потреби нею будуть забезпечені у випадку задоволення цього позову, надати належні докази на підтвердження наявності запиту суспільства щодо вирішення таких потреб та на підтвердження активного прагнення позивача до користування немайновим благом, яке є предметом позову, – правами на винахід за оспорюваним патентом та докази того, що дія оспорюваного патенту перешкоджає чи унеможлиблює здійснення позивачем благодійної діяльності, а також навести, як саме реєстрація і дія оскаржуваного патенту перешкоджає здійсненню благодійної діяльності позивача

КГС ВС розглянув касаційну скаргу благодійної організації «Всеукраїнська мережа людей, які живуть з ВІЛ/СНІД» (далі – Організація) у справі за позовом Організації до УКРНОІВІ про визнання недійсним права інтелектуальної власності на винахід (лікарський засіб), який охороняється патентом України.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Позовні вимоги мотивовані невідповідністю винаходу, захищеного патентом, умовам патентоздатності, зокрема умові «винахідницький рівень».

Рішенням місцевого господарського суду, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, в задоволенні позову відмовлено.

Судові рішення мотивовані відсутністю порушеного права та охоронюваного законом інтересу, який би підлягав судовому захисту.

ОЦІНКА СУДУ

Позивач обґрунтовував своє право на звернення до суду як захист інтересів інших осіб (суспільних інтересів), а саме осіб, які одночасно хворіють на ВІЛ/СНІД/туберкульоз та артрит, COVID-19 і потребують лікарських засобів з тоцилізумабом, а також як захист власних прав та інтересів.

Відмовляючи у задоволенні позовних вимог, суд першої інстанції, з яким погодився і суд апеляційної інстанції, дійшов висновку, що головною метою діяльності позивача є здійснення, провадження та підтримка благодійної діяльності в інтересах суспільства через надання допомоги та сприяння законним інтересам бенефіціарів у сферах благодійної діяльності, а також розвиток і підтримка українського суспільства у сфері впровадження комплексних проєктів з профілактики та нерозповсюдження інфекційних та неінфекційних захворювань, що мають соціальне значення, зокрема ВІЛ/СНІДу та інших захворювань, як в Україні, так і в країнах за її межами (в тому числі в регіоні Східної Європи та Центральної Азії), сприяння у наданні якісних і доступних послуг з профілактики та діагностики ВІЛ-інфекцій, впровадження інших благодійних програм. Водночас позивач не обґрунтував свого особистого, безпосереднього інтересу у вирішенні питання, що є предметом позову, не обґрунтував зв'язку між метою своєї діяльності

та предметом позову, не зазначив про те, інтереси яких саме осіб є предметом судового захисту, в чому полягає порушення його прав та законних інтересів.

Відсутність обставин, які б підтверджували наявність порушення права особи, за захистом якого вона звернулася, чи охоронюваного законом інтересу, є самостійною підставою для відмови у задоволенні такого позову. Аналогічних висновків дійшов Верховний Суд України у постанові від 21.10.2015 у справі № 3-649Гс15.

Предметом цього спору є визнання недійсним патенту України на винахід з підстав його невідповідності умовам надання правової охорони, зокрема умові патентоздатності «винахідницький рівень».

Що ж до доводів Організації, що діяльність позивача і пред'явлення ним позову спрямовані на задоволення колективних потреб та суспільних інтересів і становлять той охоронюваний законом інтерес, який узгоджується з Рішенням Конституційного Суду України від 01.12.2004 № 18-рп/2004, то, як убачається з матеріалів справи та встановлених судами попередніх інстанцій обставин, позивач не зазначив про те, які колективні потреби ним будуть забезпечені у випадку задоволення цього позову, не надав належних доказів на підтвердження наявності запиту суспільства щодо вирішення таких потреб та на підтвердження активного прагнення позивача до користування немайновим благом, яке є предметом позову, – правами на винахід за патентом України № 104134 та доказів того, що дія оспорюваного патенту перешкоджає чи унеможлиблює здійснення позивачем благодійної діяльності, не навів, яким чином реєстрація і дія оскаржуваного патенту перешкоджає у здійсненні благодійної діяльності позивача. Позивач зводить свій власний охоронюваний законом інтерес до дороговизни препаратів відповідачів – 2 і 3 на фармацевтичному ринку, проте він жодними доказами не доводить, що визнання недійсними прав на винахід за оспорюваним патентом спричинить зниження вартості інших лікарських засобів або розширить обсяги реалізації лікарських засобів з «тоцилізумабом» на фармацевтичному ринку України.

З огляду на зазначене КГС ВС залишив касаційну скаргу без задоволення, а оскаржувані судові рішення – без змін.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 04.04.2024 у справі № 910/21780/21 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118220893>.

2.2. Про застосування розпорядження АМКУ від 03.03.2022 № 1-рп «Про деякі питання організації діяльності Антимонопольного комітету України в умовах воєнного стану до припинення чи скасування воєнного стану» в контексті наявності чи відсутності обставин для зупинення перебігу строків надання інформації

З огляду на зміст статті 62 Закону України «Про захист економічної конкуренції» за розпорядженням АМКУ від 03.03.2022 № 1-рп зупиняється строк надання відповідей на вимоги Комітету, перебіг яких розпочався станом на 25.02.2022 і останній день яких (розпочатих строків) припадав на 25.02.2022 або пізніше

КГС ВС розглянув касаційну скаргу Товариства у справі за його позовом до АМКУ про визнання протиправним та скасування рішення тимчасової адміністративної колегії АМКУ про порушення законодавства про захист економічної конкуренції та накладення штрафу.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Оспорюваним рішенням АМК визнано, що Товариство вчинило порушення, передбачене п. 13 ст. 50 Закону України «Про захист економічної конкуренції», у вигляді неподання інформації на вимогу заступника голови АМКУ – державного уповноваженого від 31.08.2022 в установлений ним строк. За це порушення на Товариство накладено штраф.

Позовні вимоги обґрунтовані неправомірністю рішення АМКУ, зокрема ухваленням його без застосування положень розпорядження АМКУ від 03.03.2022 № 1-рп «Про деякі питання організації діяльності Антимонопольного комітету України в умовах воєнного стану до припинення чи скасування воєнного стану».

Рішенням місцевого господарського суду, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, в задоволенні позову відмовлено.

Товариство, не погоджуючись із зазначеними рішеннями, звернулося з касаційною скаргою.

ОЦІНКА СУДУ

Відповідно до розпорядження АМКУ від 03.03.2022 № 1-рп, на яке посилається позивач, до припинення чи скасування воєнного стану зупинити перебіг строків надання інформації на вимоги та інші запити державних уповноважених Комітету, строки надання відповідей за якими припадали на 25.02.2022 та пізніше.

За приписами статті 62 Закону України «Про захист економічної конкуренції» строки, в межах яких вчиняються відповідні дії, зокрема при розгляді заяв про надання дозволу на узгоджені дії, концентрацію суб'єктів господарювання, при розгляді справ про порушення законодавства про захист економічної конкуренції тощо, встановлюються законодавством про захист економічної конкуренції, а також органами Антимонопольного комітету України, головою територіального відділення Антимонопольного комітету України. Зазначені строки визначаються календарною датою, зазначенням події, що повинна неминуче настати, чи періодом часу.

Під зупиненням строку слід розуміти таку зміну порядку обчислення строку, за якою в період дії певної обставини перебіг строку зупиняється (припиняє свій перебіг). Від дня припинення обставин, що були підставою для зупинення перебіг строку продовжується з урахуванням часу, що минув до його зупинення.

Отже, зупинятися може лише той строк, перебіг якого вже розпочався.

За змістом відповідної норми розпорядження АМКУ від 03.03.2022 № 1-рп зупиняється строк надання відповідей на вимоги Комітету, перебіг яких розпочався станом на 25.02.2022 і останній день яких (розпочатих строків) припадав на 25.02.2022 або пізніше.

Водночас, як встановлено судами попередніх інстанцій, станом на час прийняття АМКУ розпорядження від 03.03.2022 № 1-рп спірна вимога

від 31.08.2022 не була направлена позивачу (як така, якої ще не існувало), у зв'язку із чим суди дійшли заснованого на законі висновку про відсутність підстав для застосування до спірних правовідносин зазначеного розпорядження АМКУ.

Суд зауважив, що у вирішенні питання, чи своєчасно вчинена певна дії, чи спостерігається бездіяльність, визначальним є дотримання суб'єктом темпоральних рамок вимоги АМКУ без невиправданого для конкретної ситуації зволікання.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 18.04.2024 у справі № 910/11292/23 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118482876>.

3. Справи щодо корпоративних спорів, корпоративних прав

3.1. Щодо ефективності обрання позивачем такого способу захисту, як визнання недійсним акта приймання-передачі частки у статутному капіталі ТОВ задля захисту своїх прав стягувача у виконавчому провадженні

Якщо позивач не пов'язаний будь-якими корпоративними правами щодо товариства, то позов про визнання недійсним акта приймання-передачі частки в статутному капіталі товариства спрямований на захист не корпоративних прав позивача, а його прав як стягувача у виконавчому провадженні щодо стягнення заборгованості, боржником за яким є товариство.

Позивач у цьому випадку як кредитор боржника (товариства) може мати похідний інтерес, зокрема, у сплаті статутного внеску до товариства його учасником, на який у подальшому може бути звернено стягнення як в межах виконавчого провадження, так і в межах справи про банкрутство.

Саме спеціальні норми законодавства про банкрутство передбачають ефективні способи захисту інтересів кредитора шляхом покладення субсидіарної відповідальності за зобов'язаннями товариства на осіб, з вини яких товариство не може виконати свої зобов'язання

КГС ВС розглянув касаційну скаргу АТ «Подільський цемент» за позовом скаржника до ОСОБА_1, ОСОБА_2, за участю третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні відповідачів – ТОВ «Деруа Трейд» (далі – Товариство), приватного нотаріуса, про визнання недійсним акта приймання-передачі частки у статутному капіталі Товариства (далі – акт).

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

ОСОБА_1 та ОСОБА_2 підписали акт приймання-передачі частки у статутному капіталі Товариства, відповідно до якого у зв'язку з відчуженням частки у статутному капіталі ОСОБА_1 (сторона 1) передала частку в розмірі 10 000 грн, що становить 100 відсотків статутного капіталу Товариства, а ОСОБА_2 (сторона 2) прийняла зазначену частку.

Відповідно до цього акта з дати його укладення сторона 1 не є власником частки, що становить 100 % статутного капіталу, та учасником товариства

на зазначений розмір частки, а право власності щодо частки у статутному капіталі товариства у переданому розмірі з усіма правами та обов'язками учасника, визначеними статутом товариства та чинним законодавством України, переходять до сторони 2. Частка в статутному капіталі Товариства відчужена на підставі договору купівлі-продажу часток у статутному капіталі Товариства. Після підписання цього акта від сторони 1 до сторони 2 перейшли всі корпоративні права, пов'язані із часткою в статутному капіталі Товариства.

У подальшому відповідно до рішення учасника Товариства – ОСОБА_2 змінено найменування та місцезнаходження Товариства, затверджено нову редакцію статуту Товариства, звільнено з посади директора Товариства та призначено на посаду директора ОСОБА_2. Згадане рішення учасника Товариства засвідчено приватним нотаріусом та здійснено державну реєстрацію змін до відомостей про юридичну особу – Товариство.

Рішенням господарського суду в іншій справі стягнуто з Товариства на користь АТ «Подільський цемент» суму основного боргу, штрафу, інфляційних втрат, 3 % річних та пені за договором поставки.

За цим рішенням господарським судом видано наказ, на виконання якого державним виконавцем винесено постанову про відкриття виконавчого провадження.

За результатами вжитих заходів щодо виявлення майна боржника державним виконавцем встановлено, що Товариство за своїм місцезнаходженням не розташоване, за відповідною адресою будинок відсутній.

Державним виконавцем винесено постанову про повернення виконавчого документа стягувачу на підставі пункту 5 частини першої статті 37 Закону України «Про виконавче провадження» (у зв'язку з неможливістю встановити особу боржника, з'ясувати місцезнаходження боржника – юридичної особи тощо).

Позивач зазначив, що внаслідок вчинення правочину з відчуження частки у статутному капіталі Товариства неправомірно припинився обов'язок попереднього учасника (ОСОБА_1) з внесення вкладу, так само як і обов'язок з внесення вкладу нового учасника (ОСОБА_2), оскільки відповідно до презумпції правомірності правочину вважається, що він набув частку в статутному капіталі правомірно, тобто частка сплачена, і втратив свій законний інтерес розраховувати, що частка в статутному капіталі буде сплачена і спрямована на погашення кредиторської заборгованості. Окрім того, він вказав на фrawdаторність правочину з відчуження частки у статутному капіталі Товариства.

Рішенням господарського суду, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, в позові відмовлено з тих підстав, що позивач не довів, яке саме його право чи законний інтерес порушено оспорюваним актом приймання-передачі частки у статутному капіталі Товариства, та не обґрунтував, як його право на задоволення грошових вимог за рішенням господарського суду в іншій господарській справі може бути поновлено внаслідок прийняття судового рішення про визнання недійсним оспорюваного правочину за умови його фrawdаторності.

ОЦІНКА СУДУ

КГС ВС зазначив, що встановлення правової природи акта приймання-передачі – це питання дослідження як змісту такого акта, так і інших доказів, наявних у матеріалах справи. Отже, суд досліджує акт в кожному конкретному випадку, надає йому оцінку залежно від того, чи підтверджує він волевиявлення сторін і чи має юридичні наслідки, та робить висновок про те, чи є акт правочином і чи вибрано ефективний спосіб захисту.

З аналізу пункту 3 частини п'ятої статті 17 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» КГС ВС дійшов висновку, що чинним законодавством передбачена можливість реєстрації змін щодо складу учасників, розміру часток у статутному капіталі ТОВ на підставі лише акта приймання-передачі частки у статутному капіталі товариства.

З огляду на викладене КГС ВС погодився з висновками судів першої та апеляційної інстанцій про те, що акт приймання-передачі майна є правочином, який підтверджує волевиявлення сторін, має юридичні наслідки – набуття та припинення права власності на корпоративні права.

Тож такий двосторонній акт у розглядуваних правовідносинах свідчить про погоджену дію шляхом волевиявлення обох сторін цього двостороннього правочину на набуття певних цивільних прав та обов'язків. Оскарження правочину, оформленого актом (у розумінні статті 202 ЦК України), у цьому випадку є належним способом захисту цивільних прав та обов'язків за статтею 16 ЦК України, статтею 20 ГК України.

Також КГС ВС зауважив, що частка в статутному капіталі товариства за своєю правовою природою є сукупністю корпоративних прав та обов'язків, пов'язаних з участю особи в товаристві, серед яких: право на управління товариством, право на отримання частини прибутку від діяльності товариства, право на отримання частини майна товариства у разі виходу з нього учасника або розподілу майна товариства в процесі його ліквідації.

Отже, спори щодо внесення / невнесення внесків до статутного капіталу його учасником / учасниками, визначення частки в статутному капіталі тощо відносяться до корпоративних.

Ураховуючи, що позивач не пов'язаний будь-якими корпоративними правами щодо Товариства, КГС ВС зазначив, що заявлений позов спрямований на захист не корпоративних прав позивача, а його прав як стягувача у виконавчому провадженні, боржником за яким є саме юридична особа – Товариство.

КГС ВС відзначив, що цивільно-правова відповідальність Товариства у будь-яких майнових відносинах, зокрема і у правовідносинах за договором поставки, за яким в подальшому стягнуто заборгованість на підставі рішення суду, обмежується його майном та не залежить від обставин зміни складу його учасників (засновників) чи будь-яких інших обставин, що становлять зміст корпоративних відносин.

Зміна складу учасників (засновників) Товариства не звільняє товариство від обов'язку виконати свої зобов'язання перед кредиторами, зокрема і перед АТ «Подільський цемент» за договором поставки, та не скасовує / не виключає відповідальності за невиконання цього обов'язку.

Зважаючи на те, що позов у цій справі стосується саме корпоративних відносин, якими позивач не пов'язаний з Товариством, КГС ВС дійшов висновку про відсутність правових підстав для визнання спірного акта приймання-передачі недійсним.

Позивач у цьому випадку як кредитор боржника (Товариства) може мати похідний інтерес, зокрема, у сплаті статутного внеску до Товариства його учасником, на яке у подальшому може бути звернено стягнення як в межах виконавчого провадження, так і в межах справи про банкрутство (у разі визнання відповідача таким).

КГС ВС звернув увагу на інститут солідарної відповідальності у здійсненні процедури банкрутства юридичної особи, де судом можуть бути оцінені дії відповідачів щодо того, чи призвели вони до неможливості виконання грошових зобов'язань боржника в повному обсязі перед кредиторами (загроза неплатоспроможності) або до банкрутства товариства. Саме у межах такого спору суд має оцінити і спірний акт, і дії щодо зміни відомостей про юридичну особу (зміна назви, місця знаходження, внесення змін до статуту товариства) з погляду їх фраздаторності.

У межах провадження у справі про банкрутство ліквідатор згідно із частиною другою статті 61 КУзПБ має право заявити вимоги до третіх осіб, які відповідно до законодавства несуть субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями боржника у зв'язку з доведенням його до банкрутства (а саме засновників (учасників, акціонерів), керівників боржника, інших осіб, які мають право давати обов'язкові для боржника вказівки чи мають змогу іншим чином визначати його дії). Стягнені у такому випадку кошти будуть включені до складу ліквідаційної маси товариства і використані для задоволення вимог кредиторів.

За висновками КГС ВС, саме спеціальні норми законодавства про банкрутство передбачають ефективні способи захисту інтересів кредитора шляхом покладення субсидіарної відповідальності за зобов'язаннями Товариства на осіб, з вини яких воно не може виконати свої зобов'язання.

З огляду на викладене КГС ВС погодився з висновками судів попередніх інстанцій про відсутність правових підстав для задоволення позову у цій справі, але з мотивів, наведених у постанові касаційного суду.

За результатами касаційного провадження касаційну скаргу залишено без задоволення, рішення суду першої інстанції та постанову суду апеляційної інстанції змінено шляхом викладення їх мотивувальних частин в редакції постанови суду касаційної інстанції.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 17.04.2024 у справі № 905/197/22 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118464176>.

3.2. Щодо обов'язковості / необов'язковості повідомлення акціонера / акціонерів про перенесений час (годину) проведення загальних зборів акціонерного товариства

Виникнення непередбачуваних обставин, які перешкоджають проведенню загальних зборів акціонерів у визначений у повідомленні про їх скликання час, не є підставою для висновку про законність проведення загальних зборів акціонерів в інший час за відсутності повідомлення про це усіх акціонерів товариства, які з'явилися у визначений день та час проведення загальних зборів і пройшли відповідну реєстрацію

ВС у складі судової палати для розгляду справ щодо корпоративних спорів, корпоративних прав та цінних паперів КГС розглянув касаційну скаргу АТ «Білоцерківська теплоелектроцентрально» (далі – АТ «Білоцерківська ТЕЦ») за позовом скаржника до ПрАТ «Білоцерківська теплоелектроцентрально» (далі – ПрАТ «Білоцерківська ТЕЦ», Товариство) про визнання недійсними рішень позачергових загальних зборів акціонерів ПрАТ «Білоцерківська ТЕЦ» та за позовом третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, – ПрАТ «Росава» до ПрАТ «Білоцерківська теплоелектроцентрально», за участю третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні відповідача – Малреді Венчурез Лімітед (Mulready Ventures Limited), Фролд Проджект Лімітед (Frold Project Limited), ОСОБА_1, про визнання недійсними рішень позачергових загальних зборів акціонерів.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Довіреністю від 16.03.2021 Малреді Венчурез Лімітед (Mulready Ventures Limited) уповноважила Миколу Новикова, зокрема, управляти, здійснювати і вести всі чи будь-які справи та формальності, в яких є чи може виникнути необхідність або які певним чином пов'язані або стосуються діяльності та справ Компанії, і з цією метою здійснювати діяльність із цінними паперами будь-якого виду стосовно такої діяльності та справ; представляти Компанію на загальних зборах та в інших керівних органах юридичних осіб, у яких Компанія є власником (акціонером, засновником, учасником), з усіма правами, що належать Компанії як власникові (акціонерів, засновників, учасників) згідно з відповідним законодавством та статутними документами цих юридичних осіб; виконувати всі дії, необхідні чи доцільні в інтересах Компанії або її діяльності так само повно та ефективно, як це могла б робити Компанія, і сприяти у процесі здійснення будь-яких згаданих дій та формальностей разом з будь-якою іншою особою чи особами, зацікавленими в діяльності, і наймати спеціалістів для кращого та більш ефективного виконання згаданих прав чи повноважень або будь-яких з них. Аналогічні положення містить довіреність від 27.08.2021, видана Фролд Проджект Лімітед (Frold Project Limited) Сергію Коваленку.

MULREADY VENTURES LIMITED та FROLD PROJECT LIMITED 29.10.2021 звернулися до дирекції відповідача з вимогами про скликання позачергових загальних зборів акціонерів ПрАТ «Білоцерківська ТЕЦ».

За рішенням ініціюючих акціонерів проведення позачергових загальних зборів ПрАТ «Білоцерківська ТЕЦ» було перенесено та проведено 18.01.2022 о 12:00.

Відповідно до пунктів 10.2.21, 10.2.22 статуту ПрАТ «Білоцерківська ТЕЦ» загальні збори товариства мають кворум за умови реєстрації для участі у них акціонерів, які сукупно є власниками не менш як 50 відсотків голосуючих акцій.

Згідно з протоколом переліку учасників, які зареєструвалися для участі в позачергових загальних зборів ПрАТ «Білоцерківська ТЕЦ» 18.01.2022, були присутні представники: DALEBROOK CONSULTANTS LIMITED – 1 120 871 голосуючих акцій (8,4 %), FROLD PROJECT LIMITED – 1 120 871 голосуючих акцій (8,4 %), LINK BUSINESS SOLUTIONS LIMITED – 1 120 871 голосуючих акцій (8,4 %), MULREADY VENTURES LIMITED – 1 120 871 голосуючих акцій (8,4 %), UNIVITA Inc – 1 120 871 голосуючих акцій (8,4 %) та LAVOY ALLIANCE LIMITED – 1200 932 голосуючих акцій (9 %) відповідно, що загалом становить 13 343 700 голосуючих акцій (51 %).

За результатами проведених позачергових загальних зборів присутніми на зборах учасниками одностайно прийнято рішення за винесеними на порядок денний питаннями. Рішення зборів оформлено протоколом № б/н позачергових загальних зборів акціонерів ПрАТ «Білоцерківська ТЕЦ».

Не погоджуючись із згаданим рішенням АТ «Білоцерківська ТЕЦ» звернулося з позовом до ПрАТ «Білоцерківська ТЕЦ» (відповідач, Товариство) та просило визнати недійсними рішення позачергових загальних зборів, оформлені протоколом № б/н позачергових загальних зборів акціонерів ПрАТ «Білоцерківська ТЕЦ» від 18.01.2022. Обґрунтовуючи позовні вимоги, АТ «Білоцерківська ТЕЦ» зазначило, що:

- спірні позачергові збори скликані представниками акціонерів, які не були наділені повноваженнями. Так, довіреностями, виданими Малреді Венчурез Лімітед (Mulready Ventures Limited) та Фролд Проджект Лімітед (Frold Project Limited) повіреним – Миколі Новикову та Сергію Коваленку, не надано їм повноважень ініціювати скликання позачергових загальних зборів акціонерів ПрАТ «Білоцерківська ТЕЦ», скликати позачергові загальні збори акціонерів ПрАТ «Білоцерківська ТЕЦ» та/або вчиняти будь-які дії, пов'язані зі скликанням таких зборів;

- позивача не було повідомлено в установленому законом порядку про дату та час проведення спірних зборів, у тому числі про те, що за ініціативою акціонерів Малреді Венчурез Лімітед (Mulready Ventures Limited) та Фролд Проджект Лімітед (Frold Project Limited) відбулася зміна часу проведення загальних зборів з 10:00 на 12:00 18.01.2022, внаслідок чого позивач був позбавлений можливості взяти участь на таких зборах та реалізувати належним чином своє право на участь в управлінні ПрАТ «Білоцерківська ТЕЦ»;

- спірні позачергові відбулися за відсутності кворуму, адже збори отримали кворум лише в результаті реєстрації представників акціонерів Лінк Бізнес Солюшн

ЛТД (LINK BUSINESS SOLUTIONS LIMITED), Лавой Альянс Лімітед (LAVOY ALLIANCE LIMITED), Дейлбрук Консультантс Лімітед (DALEBROOK CONSULTANTS LIMITED), які були ліквідовані та не мали правонаступників.

Рішенням господарського суду задоволено позовні вимоги АТ «Білоцерківська ТЕЦ» та ПрАТ «Росава», визнано недійсними рішення позачергових загальних зборів акціонерів ПрАТ «Білоцерківська ТЕЦ», оформлені протоколом, з підстав недотримання вимог закону про скликання та проведення позачергових загальних зборів і відсутності кворуму для їх проведення.

Постановою апеляційного господарського суду рішення господарського суду скасовано, ухвалено нове рішення, яким у задоволенні позовних вимог АТ «Білоцерківська теплоелектроцентрально» та ПрАТ «Росава» відмовлено у зв'язку з відсутністю суттєвих порушень під час скликання та проведення ініціюючими акціонерами позачергових загальних зборів акціонерів ПрАТ «Білоцерківська ТЕЦ».

ОЦІНКА СУДУ

Як встановлено судами попередніх інстанцій, від компаній MULREADY VENTURES LIMITED та FROLD PROJECT LIMITED, які скликали загальні збори, діяли представники Микола Новиков та Сергій Коваленко на підставі довіреностей, підписаних директором компанії.

Щодо наявності / відсутності повноважень представників акціонерів MULREADY VENTURES LIMITED та FROLD PROJECT LIMITED на скликання позачергових загальних зборів СП КГС ВС дійшла висновку, що наявність апостиля компетентного органу на довіреностях представників належним чином підтверджує їхні повноваження вчиняти юридично значимі дії на території України.

Також СП КГС ВС зазначила, що чинним законодавством не передбачено вимоги щодо необхідності надання акціонером представнику окремого підтвердження наявності права на підписання вимоги про скликання позачергових загальних зборів, тоді як вказане право є однією із складових корпоративних прав MULREADY VENTURES LIMITED і FROLD PROJECT LIMITED як акціонерів ПрАТ «Білоцерківська ТЕЦ».

Щодо належного / неналежного повідомлення позивача про проведення спірних позачергових загальних зборів СП КГС ВС зазначила таке.

Згідно із частиною першою статті 35 Закону України «Про акціонерні товариства» обов'язок із повідомлення акціонерів про проведення загальних зборів покладений на особу, яка скликає збори.

При цьому обраний особою, що скликає загальні збори акціонерів, спосіб повідомлення про їх проведення повинен забезпечити реальне персональне повідомлення акціонера про час та місце проведення зборів з метою реалізації ним свого права на участь у цих зборах.

Суд апеляційної інстанції на підставі нових доказів, що були подані третіми особами, яких суд апеляційної інстанції залучив до участі у розгляді справи, встановив, що всі акціонери, включені до реєстру власників / переліку акціонерів для забезпечення персонального повідомлення акціонерів ПрАТ «Білоцерківська ТЕЦ» про проведення позачергових загальних зборів, були повідомлені про скликання

загальних зборів персонально рекомендованими листами за 30 днів до дати проведення зборів депозитарною установою ПрАТ «ОКМА».

СП КГС ВС з огляду на встановлені судом апеляційної інстанції обставини справи дійшла висновку, що АТ «Білоцерківська ТЕЦ» відповідно до вимог закону та статуту було належним чином повідомлено про день та час проведення загальних зборів ПрАТ «Білоцерківська ТЕЦ» і про проєкт порядку денного цих зборів, що підтверджується доказами, доданими до матеріалів справи.

При цьому на вирішення СП КГС ВС поставлено питання про застосування норми статті 35 Закону України «Про акціонерні товариства», зокрема щодо обов'язкового / необов'язкового повідомлення акціонера / акціонерів товариства про перенесений час (годину) проведення загальних зборів, які не з'явилися у визначений день, час та місце проведення загальних зборів для проходження відповідної реєстрації, але при цьому були належним чином повідомлені про обставини проведення зборів.

СП КГС ВС зазначила, що відповідно до частини третьої статті 35 Закону України «Про акціонерні товариства» акціонери мають бути повідомлені не лише про дату, а й про конкретний час проведення загальних зборів.

Рішення загальних зборів господарського товариства можуть бути визнаними недійсними в судовому порядку у випадку недотримання процедури їх скликання, встановленої статтею 35 Закону України «Про акціонерні товариства», статтею 61 Закону України «Про господарські товариства». Права учасника товариства можуть бути визнані порушеними внаслідок недотримання вимог закону про скликання і проведення загальних зборів, якщо він не зміг узяти участі у загальних зборах, належним чином підготуватися до розгляду питань порядку денного, зареєструватися для участі в загальних зборах тощо.

Недотримання порядку скликання загальних зборів учасників товариства в частині повідомлення позивача про проведення зборів, прийняття ними рішень за відсутності позивача, не повідомленого про їх проведення, є порушенням вимог закону та статуту товариства, порушує права позивача як учасника на участь в управлінні справами товариства.

СП КГС ВС відзначила, що недотримання порядку скликання загальних зборів учасників товариства в частині повідомлення акціонера / акціонерів про зміщення часу проведення зборів, не у всіх випадках є підставою для визнання таких зборів недійсними / незаконними.

СП КГС ВС наголосив, що визначальним у цьому випадку має бути поінформованість про перенесення часу проведення загальних зборів акціонерів, які з'явилися на першочергову реєстрацію. При цьому СП КГС ВС критично ставить до можливості належного повідомлення осіб, які не виявили бажання скористатись своїм правом на участь у проведенні загальних зборів (коли вони належним чином повідомлені про їх проведення) та не з'явилися у визначений час та місце на реєстрацію для проведення загальних зборів, адже належне виконання вимог статті 35 Закону України «Про акціонерні товариства» у цьому випадку є неможливим.

СП КГС ВС акцентувала увагу на тому, що організатор проведення загальних зборів, безумовно, має вжити всіх заходів щодо належного повідомлення усіх акціонерів товариства про перенесення часу їх проведення, проте неможливість належного повідомлення (від незалежних на це причин) осіб, що не з'явилися на першочергову реєстрацію для проведення загальних зборів, не може автоматично слугувати підставою для визнання таких загальних зборів незаконними, а всіх прийнятих на їх зборах рішень – недійсними.

За висновками СП КГС ВС, залежно від обставин належного повідомлення акціонера про день та час проведення загальних зборів та явки його на реєстрацію для проведення таких зборів і має бути вирішено питання щодо можливості визнання проведення загальних зборів незаконними з підстав неналежного повідомлення акціонера / акціонерів про зміщення у часі їх проведення.

Так, скажчик відповідно до вимог статті 35 Закону України «Про акціонерні товариства» був належним чином повідомлений про проведення позачергових загальних зборів.

Водночас спірні позачергові загальні збори товариства за ініціативою ініціюючих акціонерів були зміщені у часі та розпочалися не о 10:00 (як вказано у повідомленні), а о 12:00. У свою чергу, ПрАТ «Росава» (представник якого був присутнім на загальних зборах) зазначило, що причиною такого перенесення було продовження часу реєстрації у зв'язку із запізненням одного з представників акціонерів.

Скажчик стверджував, що його не було повідомлено жодним чином про перенесення часу проведення таких загальних зборів, а саме з 10:00 на 12:00.

СП КГС ВС відзначила, що право особи з'явитись на реєстрацію протягом усього часу, відведеного на здійснення реєстраційних дій, що тривають у визначені часові рамки, і взяти участь у проведенні загальних зборів чи то особисто, чи то через свого представника є безумовним правом акціонера товариства, яке передбачено ГК України, законами України «Про акціонерні товариства», «Про господарські товариства», статутом тощо. Проте таким правом АТ «Білоцерківська ТЕЦ» не скористалось.

Ураховуючи, що АТ «Білоцерківська ТЕЦ» відповідно до вимог статті 35 Закону України «Про акціонерні товариства» було належним чином повідомлено про день, час та місце проведення позачергових загальних зборів, але при цьому його представник не з'явився у визначений день, час та місце для проходження реєстрації акціонерів, у зв'язку з чим і не був обізнаний з продовженням часу реєстрації, СП КГС ВС дійшла висновку, що у цьому випадку немає правових підстав для визнання недійсними спірних рішень загальних зборів через недотримання процедури їх скликання, встановленої статтею 35 Закону України «Про акціонерні товариства».

З огляду на наведене СП КГС ВС уточнила висновок, викладений у постанові Верховного Суду від 09.04.2019 у справі № 908/3577/16, і зазначила таке: «Виникнення непередбачуваних обставин, які перешкоджають проведенню загальних зборів акціонерів у визначений у повідомленні про їх скликання час, не є підставою для висновку про законність проведення загальних зборів акціонерів у інший час

за відсутністю повідомлення про це усіх акціонерів товариства, які з'явилися у визначений день, час та місце проведення загальних зборів та пройшли відповідну реєстрацію».

Отже, СП КГС ВС дійшла висновку, що у спірних правовідносинах немає правових підстав для визнання недійсними рішень спірних позачергових загальних зборів через порушення вимог статті 35 Закону України «Про акціонерні товариства».

Щодо наявності / відсутності кворуму для проведення спірних позачергових загальних зборів СП КГС ВС зазначила, що на момент проведення спірних позачергових зборів кількість присутніх учасників від загальної кількості зареєстрованих голосуючих акцій становила 16,8 % (FROLD PROJECT LIMITED – 8,4 %, MULREADY VENTURES LIMITED – 8,4 %), що є меншим від визначеної статутом та законом сукупної суми відсотків голосуючих акцій, за наявності якої збори вважаються правомочними.

З урахуванням наведеного СП КГС ВС висувала, що спірні рішення позачергових загальних зборів прийняті за відсутності кворуму для проведення загальних зборів, що є безумовною підставою для визнання прийнятих на відповідних зборах рішень недійсними.

За результатами касаційного провадження касаційну скаргу задоволено, скасовано постанову суду апеляційної інстанції, а рішення суду першої інстанції змінено (в частині його оскарження) шляхом викладення його мотивувальної частини в редакції постанови касаційної інстанції, в іншій частині рішення суду першої інстанції залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови СП КГС ВС від 11.03.2024 у справі № 911/231/22 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118036504>.

3.3. Щодо дотримання органом управління юридичної особи процедури ухвалення рішення про припинення повноважень посадової особи

Припинення повноважень президента Федерації велосипедного спорту України відповідно до частини третьої статті 99 ЦК України є дією уповноваженого органу товариства, спрямованою на унеможливлення здійснення членом його виконавчого органу управлінської діяльності.

У вирішенні питання щодо порушення права на зайняття посади президента Федерації велосипедного спорту України має значення не наявність підстав для припинення повноважень посадової особи, а дотримання органом управління (загальними зборами, наглядовою радою) передбаченої цивільним законодавством та установчими документами юридичної особи процедури ухвалення рішення про таке припинення

КГС ВС розглянув касаційну скаргу ОСОБА_1 за позовом скаржника до Федерації велосипедного спорту України (далі – Федерація), за участю третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні

відповідача – ОСОБА_2, про визнання неправомірними та скасування рішень позачергової конференції Федерації.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

12.07.2019 на засіданні президії Федерації прийнято рішення про визнання дій ОСОБА_1 такими, що порушують статут, та є несумісними із членством в Федерації і посадою президента Федерації, а також вирішено скликати позачергову конференцію членів Федерації, яку призначити на 20.08.2019. Зазначене рішення оформлено відповідним протоколом, копія якого наявна в матеріалах справи.

20.08.2019 на засіданні позачергової конференції громадської організації «Федерації велосипедного спорту України» прийнято рішення про визнання роботи ОСОБА_1 як президента Федерації незадовільною та про припинення повноважень президента ОСОБА_1 з 20.08.2019 відповідно до частини третьої статті 99 ЦК України. Зазначене рішення оформлено протоколом № 3.

Не погоджуючись із цим рішенням, ОСОБА-1 звернулась до Федерації велосипедного спорту України з позовом про визнання його неправомірним та скасування. Позовні вимоги обґрунтовані тим, що оспорювані рішення про припинення повноважень президента Федерації ОСОБА_1 прийняті відповідно до частини третьої статті 99 ЦК України, приписи якої не можуть бути підставою для припинення повноважень президента Федерації, строк повноважень якого ще не сплинув, а отже, рішення про припинення повноважень президента належним чином не обґрунтовано та не вмотивовано.

Рішенням господарського суду, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, в задоволенні позову відмовлено з підстав необґрунтованості позовних вимог.

ОЦІНКА СУДУ

КГС ВС наголосив, що у Рішенні Конституційного Суду України від 12.01.2010 № 1-рп/2010 зазначено, що зміст положень частини третьої статті 99 ЦК України треба розуміти як право компетентного (уповноваженого) органу товариства усунути члена виконавчого органу від виконання обов'язків, які він йому визначив, у будь-який час, на свій розсуд, з будь-яких підстав, але за умови, якщо в установчих документах товариства не були зазначені підстави усунення.

Припинення повноважень члена виконавчого органу товариства за своєю правовою природою, а також предметом регулювання правовідносин і правовими наслідками відрізняється від звільнення працівника з роботи (розірвання з ним трудового договору) на підставі положень КЗпП України. Саме тому можливість уповноваженого органу товариства припинити повноваження члена виконавчого органу передбачено не в КЗпП України, а в статті 99 ЦК України, тобто ці відносини не є предметом регулювання трудового права.

Реалізація учасниками товариства корпоративних прав на участь у його управлінні шляхом прийняття компетентним органом рішень про обрання (призначення), усунення, відсторонення, звільнення, відкликання членів виконавчого органу стосується також наділення або позбавлення їх повноважень на управління товариством (президією). Хоча такі рішення уповноваженого на це органу можуть

мати наслідки в межах трудових правовідносин, проте визначальними за таких обставин є корпоративні правовідносини.

Зважаючи на викладене, припинення повноважень президента Федерації відповідно до частини третьої статті 99 ЦК України є дією уповноваженого органу товариства, спрямованою на унеможливлення здійснення членом його виконавчого органу управлінської діяльності. Необхідність такої норми зумовлена специфічним статусом члена органу, який отримав від уповноваженого органу товариства право на управління. За природою корпоративних відносин учасникам товариства має бути надано можливість у будь-який час оперативно відреагувати на дії особи, яка здійснює представницькі функції зі шкодою (чи можливою шкодою) для інтересів товариства, шляхом позбавлення її відповідних повноважень.

Така форма захисту є специфічною дією носіїв корпоративних прав у відносинах з особою, якій вони довірили здійснювати управління товариством.

За висновками КГС ВС, у вирішенні питання щодо порушення прав позивача, зокрема права на зайняття посади президента Федерації, має значення не наявність підстав для припинення повноважень посадової особи, а дотримання органом управління (загальними зборами, наглядовою радою) передбаченої цивільним законодавством та установчими документами юридичної особи процедури ухвалення рішення про таке припинення.

З огляду на наведене КГС ВС погодився з висновками судів попередніх інстанцій про те, що рішення позачергової конференції Федерації, оформлені протоколом, прийняті уповноваженим органом товариства та відповідають вимогам чинного цивільного законодавства і статуту Федерації.

За результатами касаційного провадження касаційну скаргу залишено без задоволення, а постанову суду апеляційної інстанції та рішення суду першої інстанції – без змін.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 04.04.2024 у справі № 757/230/20 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118220844>.

3.4. Щодо дотримання всіх етапів збільшення статутного капіталу за рахунок додаткових вкладів

Збільшення статутного капіталу за рахунок додаткових вкладів відбувається у декілька етапів. Спочатку приймається рішення про збільшення статутного капіталу за рахунок додаткових вкладів, в якому визначається запланований розмір статутного капіталу та інші умови. Наступним етапом є внесення додаткових вкладів. І лише після цього приймається рішення про затвердження результатів внесення додаткових вкладів, затвердження розмірів часток учасників товариства та їх номінальної вартості з урахуванням фактично внесених ними додаткових вкладів, збільшеного розміру статутного капіталу товариства. Саме це рішення

відповідно до частини п'ятої статті 17 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» є підставою для державної реєстрації змін до відомостей про розмір статутного капіталу, розміри часток у статутному капіталі чи склад учасників ТОВ.

КГС ВС розглянув касаційну скаргу ОСОБА_1 за позовом скаржника до ОСОБА_2, ОСОБА_3, ТОВ «Маркол» (далі – Товариство) про визнання недійсними договору міни, акта приймання-передачі частки у статутному капіталі Товариства, рішення загальних зборів учасників Товариства, скасування реєстраційних дій, визначення розміру статутного капіталу та розміру часток учасників у Товаристві.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

ОСОБА_3 надіслала ОСОБА_1 повідомлення про намір відчужити частку в статутному капіталі Товариства з пропозицією скористатись переважним правом на придбання її частки.

Проте ОСОБА_1 протягом 30 днів з дати отримання відповідного повідомлення не скористалася своїм переважним правом на її придбання.

Надалі між ОСОБА_3 (сторона 1) та ОСОБА_2 (сторона 2) укладено договір міни, відповідно до якого сторона 1 міняє належну їй на праві приватної власності частку в статутному капіталі Товариства, що становить 50 % статутного капіталу Товариства і дорівнює 500 000 грн, на належній стороні 2 на праві приватної власності автомобіль, на виконання якого сторони уклали відповідний акт приймання-передачі частки у статутному капіталі Товариства.

ОСОБА_2 скерувала директору Товариства вимогу про проведення загальних зборів учасників з таким порядком денним: 1) про зміну місцезнаходження Товариства; 2) про збільшення статутного капіталу Товариства; 3) про затвердження нової редакції статуту Товариства та державну реєстрацію її. Вона також просила повідомити учасників Товариства про скликання загальних зборів відповідно до вимог статті 32 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» (далі – Закон про ТОВ) шляхом надсилання поштового відправлення з описом вкладення не менше ніж за 30 днів до дати проведення загальних зборів учасників.

Позивач направив повідомлення про проведення загальних зборів. У визначену дату відбулись загальні збори учасників Товариства, на яких був присутній представник ОСОБА_2, якій належить частка в розмірі 50 %, та були відсутні учасники – ОСОБА_1, якій належить частка в розмірі 10 % статутного капіталу, та померла ОСОБА_4, якій належить частка в розмірі 40 % статутного капіталу. У рішенні зазначено, що загальні збори учасників є правомочними, оскільки присутні учасники, які володіють 83,33 % часток у статутному капіталі Товариства.

За результатами загальних зборів учасників Товариства були прийняті рішення: 1) змінити місцезнаходження ТОВ «Маркол»; 2) збільшити статутний капітал ТОВ «Маркол» на 10 000 000,00 грн за рахунок внеску учасника ОСОБА_2 для погашення заборгованості товариства перед бюджетом та державними фондами; 3) затвердити статутний капітал ТОВ «Маркол» у розмірі 11000000,00 грн; 4) розподілити

частки учасників; 5) затвердити нову редакцію статуту; 6) провести державну реєстрацію змін до статуту.

ОСОБА_1, вважаючи, що порушено її переважне право на придбання частки ОСОБА_3, звернулася до суду з позовом. Вона заявила, що їй не було повідомлено в установленому законом порядку про проведення оскаржуваних зборів учасників, на спірних зборах не було достатньої кількості голосів для прийняття відповідних рішень. Окрім того, позивачка зазначила, що зміна розміру статутного капіталу шляхом внесення додаткового вкладу одним з учасників Товариства та, відповідно, перерозподіл розміру часток учасників відбулися з порушенням її переважного права на внесення додаткового вкладу пропорційно розміру частки позивачки.

Рішенням господарського суду, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, в позові відмовлено.

ОЦІНКА СУДУ

Суди попередніх інстанцій встановили, що договір міні від 29.10.2021, укладений між ОСОБА_3 та ОСОБА_2, не суперечить вимогам, встановленим частинами першою – третьою, п'ятою та шостою статті 203 ЦК України. Оскільки ОСОБА_3 дотримала положень абзацу другого пункту 8.8 Статуту ТОВ, затвердженого зборами засновників, та приписів частин першої, третьої статті 20, частини першої статті 21 Закону про ТОВ щодо письмового повідомлення інших учасників товариства, зокрема ОСОБА_1, про намір відчужити частку в статутному капіталі товариства, а ОСОБА_1 не скористалась своїм переважним правом на її придбання, то вимога про визнання недійсним договору міні у зв'язку з порушенням корпоративних прав ОСОБА_1 щодо переважного права на придбання частки іншого учасника товариства у статутному капіталі ТОВ є необґрунтованою.

Суд касаційної інстанції погодився з висновками судів попередніх інстанцій про те, що немає підстав для визнання недійсним договору міні, оскільки він ґрунтується на вимогах чинного законодавства.

Щодо вимог позивача про визнання недійсним акта приймання-передачі частки у статутному капіталі ТОВ та скасування в Державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань реєстраційної дії про зміну складу засновників (учасників) або зміну відомостей про засновників (учасників) ТОВ КГС ВС зазначив таке.

Залежно від встановлених судами обставин конкретної справи документ, який сторони справи іменують як «акт приймання-передачі», може як підтверджувати певні факти та бути документом первинного бухгалтерського обліку, так і мати ознаки правочину, тобто бути спрямованим на набуття, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків.

Установлення правової природи акта приймання-передачі – це питання дослідження як змісту такого акта, так і інших доказів, наявних у матеріалах справи. Отже, суд досліджує акт в кожному конкретному випадку та надає йому оцінку залежно від того, чи підтверджує він волевиявлення сторін, чи має він юридичні наслідки, і робить висновок щодо того, чи є акт правочином та чи вибрано ефективний спосіб захисту.

Суди попередніх інстанцій установили, що акт приймання-передачі частки у статутному капіталі ТОВ за укладеним між ОСОБА_3 та ОСОБА_2 договором міни, відповідно до якого ОСОБА_3 обміняла належну їй на праві приватної власності частку в статутному капіталі ТОВ, що становить 50 % статутного капіталу Товариства і дорівнює 500 000 грн, на належний на праві приватної власності ОСОБА_2 автомобіль.

КГС ВС погодився з висновками судів попередніх інстанцій, що відповідно до обставин цієї справи акт приймання-передачі частки у статутному капіталі не є самостійним непоіменованим видом договору, оскільки зазначений акт укладений на виконання договору міни. Отже, позовні вимоги про визнання недійсним акта приймання-передачі частки у статутному капіталі Товариства та скасування реєстраційної дії, проведеної від 01.11.2021 на його виконання, є похідними вимогами від позовної вимоги про визнання недійсним договору міни, а тому задоволенню не підлягають.

Стосовно позовних вимог про визнання недійсними рішень загальних зборів учасників ТОВ КГС ВС зазначив таке.

Для визнання недійсними рішень загальних зборів учасників (акціонерів) товариства необхідно встановити факт порушення ними прав та законних інтересів учасника (акціонера) товариства.

Як встановлено судами попередніх інстанцій, на адресу позивача направлено повідомлення про проведення загальних зборів. КГС ВС погодився з висновками судів попередніх інстанцій про те, що директор дотримав вимог статей 31, 32 Закону про ТОВ щодо скликання загальних зборів та процедури повідомлення учасника Товариства ОСОБА_1 про заплановані збори на 13.06.2021, що свідчить про обізнаність позивача про проведення загальних зборів учасників ТОВ та про відсутність порушеного права позивача взяти участь у загальних зборах, належним чином підготуватися до розгляду питань порядку денного, зареєструватися для участі у загальних зборах.

Суди попередніх інстанцій з'ясували, що відбулись загальні збори учасників ТОВ, на яких була присутня ОСОБА_5, яка діяла на підставі довіреності, виданої ОСОБА_2, якій належить частка в розмірі 50 %. Відсутні учасники – ОСОБА_1, якій належить частка в розмірі 10 % статутного капіталу, та померла ОСОБА_4, якій належить частка в розмірі 40 % статутного капіталу. У рішенні зазначено, що загальні збори учасників є правомочними, оскільки присутні учасники, які володіють 83,33 % часток у статутному капіталі товариства.

Згідно з пунктом 10.8.2 Статуту Товариства (у редакції, чинній на момент проведення загальних зборів) якщо присутні на зборах у сукупності становлять менше 60 % голосів, то оголошуються повторні збори не пізніше ніж через 30 днів після зборів, що не відбулися. Повторні збори не скликались.

Слід зазначити, що кворум загальних зборів та загальна кількість голосів учасників, необхідна для прийняття рішення, не є тотожними поняттями. Кворум – це встановлена законом, статутом юридичної особи або регламентом найменша кількість учасників зборів (засідання), необхідна для визнання зборів

правомочними ухвалювати рішення з питань порядку денного. Кворум завжди безпосередньо пов'язаний з присутністю учасників (членів) на зборах. Натомість така категорія, як кількість голосів, що є необхідною для прийняття рішення, не завжди пов'язана з присутністю на зборах. Зокрема, передбачена в статті 34 Закону про ТОВ кількість голосів учасників, необхідна для прийняття тих чи тих рішень, не залежить від присутності учасників на зборах, а визначається з голосів усіх учасників товариства, які мають право голосу з відповідних питань.

Крім того, Верховний Суд у постанові від 16.02.2022 у справі № 922/1122/21 дійшов висновку про те, що положення статуту ТОВ, що стосуються кворуму загальних зборів учасників, суперечать статті 34 Закону про ТОВ і не підлягають застосуванню при визначенні повноважності загальних зборів.

Тож Верховний Суд погодився із судами попередніх інстанцій про те, що учасники ТОВ при проведенні спірних загальних зборів мали керуватись саме положеннями статті 34 Закону про ТОВ, а не пунктом 10.8.2 Статуту Товариства, що суперечить вимогам статті 34 зазначеного Закону, оскільки загальні збори відбулись після закінчення річного перехідного періоду, встановленого пунктом 3 глави VIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону про ТОВ.

Водночас судами попередніх інстанцій встановлено, що учасник ТОВ - ОСОБА_4 померла, що підтверджується свідоцтвом про смерть. Відомостей, що спадкоємці ОСОБА_4 до дня проведення загальних зборів учасників оформили свідоцтво про право на спадщину на частку в статутному капіталі ТОВ матеріали справи не містять, і тому при прийнятті рішень її частка не мала бути врахована.

Суди попередніх інстанцій зазначили, що до вирішення питання про вступ (прийняття) спадкоємців (правонаступників) померлого (ліквідованого) учасника правомочність загальних зборів учасників визначається без урахування частки в статутному капіталі, яка належала померлому (ліквідованому) учаснику.

Закон про ТОВ визначає два випадки, при настанні яких загальними зборами учасників товариства під час прийняття рішень не враховуються голоси померлого учасника товариства (стаття 23 Закону про ТОВ).

Відповідно до пункту 3 частини другої статті 30 Закону про ТОВ до компетенції загальних зборів учасників належить вирішення питань щодо зміни розміру статутного капіталу товариства.

За приписами частин другої та четвертої статті 34 Закону про ТОВ рішення з питань, передбачених пунктами 2, 3, 13 частини другої статті 30 цього Закону, приймаються трьома чвертями голосів усіх учасників товариства, які мають право голосу з відповідних питань. Рішення загальних зборів учасників з усіх інших питань приймаються більшістю голосів усіх учасників товариства, які мають право голосу з відповідних питань.

КГС ВС зазначив, що суди попередніх інстанцій, дійшовши висновку про те, що до вирішення питання про вступ спадкоємців померлого учасника правомочність загальних зборів учасників визначається без урахування частки у статутному капіталі, яка належала померлому учаснику, та на загальних зборах учасників ТОВ був присутній учасник Товариства, частка якого (без урахування частки померлого

учасника товариства) становить 83,33 % голосів, і ця кількість голосів була достатньою для прийняття рішень з питань порядку денного загальних зборів, по-перше, не навели відповідного правового обґрунтування таких висновків, а по-друге, не врахували наведених вище приписів чинного законодавства, у зв'язку із чим належним чином не встановили наявності чи відсутності достатньої кількості голосів учасників товариства, необхідних для прийняття оскаржуваних рішень загальних зборів, що свідчить про передчасність висновків судів попередніх інстанцій у цій частині.

При цьому КГС ВС погодився з висновками судів попередніх інстанцій про безпідставність тверджень позивача стосовно того, що рішення про розподіл часток учасників на спірних загальних зборах прийняте з порушенням приписів частини третьої статті 34 Закону про ТОВ.

За частиною третьою статті 34 Закону про ТОВ рішення загальних зборів учасників з питань, передбачених пунктами 4, 5, 9, 10 частини другої статті 30 цього Закону, приймаються одностайно всіма учасниками товариства, які мають право голосу з відповідних питань.

Відповідно до частини другої статті 30 Закону про ТОВ до компетенції загальних зборів учасників належить, зокрема, затвердження грошової оцінки негрошового вкладу учасника (пункт 4); перерозподіл часток між учасниками товариства у випадках, передбачених цим Законом (пункт 5); створення інших органів товариства, визначення порядку їх діяльності (пункт 9); прийняття рішення про придбання товариством частки (частини частки) учасника (пункт 10).

Отже, згідно з вимогами названого Закону рішення загальних зборів учасників з питань перерозподілу часток між учасниками товариства у випадках, передбачених цим Законом, приймаються одностайно всіма учасниками товариства, які мають право голосу з відповідних питань.

Статтю 15 Закону про ТОВ передбачено випадок, при якому загальними зборами учасників товариства ухвалюється рішення про перерозподіл часток між учасниками товариства.

Водночас названа стаття Закону регулює відносини учасників товариства саме при формуванні статутного капіталу товариства під час його створення. Відповідно, твердження позивача про те, що рішення про розподіл часток учасників на спірних загальних зборах прийняте з порушенням приписів частини третьої статті 34 Закону про ТОВ, є безпідставним.

КГС ВС зазначив, що Закон про ТОВ (стаття 18) регулює порядок збільшення статутного капіталу за рахунок додаткових вкладів, зокрема встановлює строк (протягом одного року з дня прийняття рішення про залучення додаткових вкладів), передбачає можливість укладення договору про внесення додаткового вкладу, за яким учасник та/або третя особа зобов'язується зробити додатковий вклад у грошовій чи негрошовій формі, а товариство – збільшити розмір його частки у статутному капіталі, визначає наслідки невнесення учасником товариства додаткового вкладу, з яким укладено договір про внесення додаткового вкладу:

розірвання договору або затвердження розміру частки залежно від фактично внесеного ним додаткового вкладу.

Збільшення статутного капіталу за рахунок додаткових вкладів відбувається в декілька етапів. Спочатку приймається рішення про збільшення статутного капіталу за рахунок додаткових вкладів, в якому визначається запланований розмір статутного капіталу та інші умови. Наступним етапом є внесення додаткових вкладів. І лише після цього приймається рішення про затвердження результатів внесення додаткових вкладів, затвердження розмірів часток учасників товариства та їх номінальної вартості з урахуванням фактично внесених ними додаткових вкладів, збільшеного розміру статутного капіталу товариства. Саме це рішення відповідно до частини п'ятої статті 17 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» є підставою для державної реєстрації змін до відомостей про розмір статутного капіталу, розміри часток у статутному капіталі чи склад учасників ТОВ.

Варто зауважити, що подібні висновки щодо застосування положень статті 18 Закону про ТОВ викладені у постанові Верховного Суду від 11.12.2023 у справі № 925/200/22.

Водночас здійснене судами попередніх інстанцій правозастосування у цій частині не відповідає висновку, наведеному КГС ВС, позаяк судам попередніх інстанцій у цій частині необхідно було дослідити дотримання під час проведення спірних загальних зборів усіх передбачених Законом про ТОВ етапів збільшення статутного капіталу за рахунок додаткових вкладів учасників Товариства.

Стосовно заявленої позивачем вимоги про визначення розміру статутного капіталу та розміру часток учасників у Товаристві КГС ВС зазначив таке.

ВП ВС неодноразова вказувала на те, що вичерпний перелік способів захисту особи, яка вважає, що її право чи законний інтерес порушені змінами у складі чи розподілі часток учасників ТОВ, міститься у статті 17 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань», норми якого є спеціальними для названих товариств.

Відповідно до позиції ВП ВС застосування такого способу захисту, як визначення розмірів часток учасників товариства, має здійснюватися, якщо право особи на частку не може бути захищене у спосіб її стягнення (витребування з володіння). Утім, вирішуючи спір у цій справі, суди попередніх інстанцій взагалі не перевірили доцільності та обґрунтованості вимог позивача про визначення розміру статутного капіталу ТОВ у контексті спірних правовідносин та не навели жодного правового обґрунтування підстав для відмови у задоволенні зазначеної позовної вимоги.

За результатами касаційного провадження касаційну скаргу задоволено частково, постанову суду апеляційної інстанції та рішення суду першої інстанції скасовано в частині відмови у задоволенні позовних вимог про визнання недійсними рішень загальних зборів учасників Товариства, скасування реєстраційних дій, визначення розміру статутного капіталу та розміру часток учасників у Товаристві, справу направлено на новий розгляд у цій частині до суду першої інстанції. У решті

постанову суду апеляційної інстанції та рішення суду першої інстанції залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 04.04.2024 у справі № 906/876/22 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118220842>.

3.5. Про визначення редакції Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», яка застосовується до відносин, що виникли у зв'язку із завданням майнової шкоди посадовими особами банку внаслідок прийняття ними недобросовісних рішень у складі колегіальних органів управління банком, якщо дії вчинялися тривалий час, протягом якого до зазначеного Закону неодноразово вносилися зміни. Щодо кола осіб, відповідальних за завдання збитків банку

Редакція Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», яка підлягає застосуванню до правовідносин, що виникли у зв'язку із завданням майнової шкоди посадовими особами банку внаслідок прийняття ними недобросовісних рішень у складі колегіальних органів управління таким банком, що відбувалося тривалий час, повинна визначатися на момент виникнення найбільш юридично значущих обставин (зокрема, на момент ухвалення рішень про укладення кредитних договорів, на початку виконання особою своїх повноважень (призначення на посаду) тощо).

Обов'язковому врахуванню підлягають ті зміни до законодавства, які впливають на визначення підстав відповідальності та кола осіб, які можуть бути до неї притягнуті, інші суттєві зміни, які мають безпосереднє значення для вирішення питання про притягнення відповідачів до відповідальності.

Покладення на позивача обов'язку доведення правильності формування кола осіб, відповідальних за завдання збитків банку, в кожний окремий період часу, визначення розміру та підстав відповідальності свідчить про застосування завищеного або навіть заздалегідь недосяжного стандарту доказування, що порушує баланс інтересів сторін

КГС ВС розглянув касаційні скарги ОСОБА_4 та ОСОБА_2 за позовом ФГВФО до фізичних осіб, за участю третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні позивача – ПАТ «Платинум Банк» (далі – Банк), НБУ, про солідарне стягнення коштів.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

У період з грудня 2013 року по лютий 2014 року Банк уклав низку кредитних договорів з шістьма пов'язаними з Банком юридичними особами.

Спочатку, в один день (23.12.2013) було укладено чотири кредитні договори з ТОВ «Стратагема-Інвест», ПП «Логістик Транс», ФК «Реал Інвест», ТОВ «Тітан Південь» про відкриття кредитних ліній на 12 млн доларів США кожна. Лише через чотири дні (27.12.2013) було укладено ще один кредитний договір з ТОВ «Тітан Південь» на суму 3 млн доларів США. І вже 05.02.2014 було укладено ще два кредитні

договори з ТОВ «Кодос Інвест» та ТОВ «Ошер» про відкриття кредитних ліній на суму 15 млн доларів США кожна.

Протягом 2014–2016 років Банк неодноразово на підставі рішень своїх органів управління майже синхронно змінював умови цих кредитних договорів на користь позичальників: кредити частково були переведені у валюту України, була зменшена кредитна ставка з 10 до 2 процентів (у гривні) та 1 % (у валюті). Постійно відтерміновувалися строки сплати процентів за кредитом та повернення тіла кредиту за всіма договорами таким чином, що Банк майже не отримував платежів від позичальників протягом усього цього періоду.

У січні 2017 року НБУ визнав Банк неплатоспроможним і почав процедуру його виведення з ринку. У процесі ліквідаційної процедури права вимоги за кредитними договорами були реалізовані на аукціоні разом із забезпеченням, яке, як виявив ФГВФО, було неналежної якості, неліквідним (сміттєві цінні папери, майнові права за договорами поставки, іпотека вартістю 385 млн грн, якою були забезпечені зобов'язання позичальників за всіма сьома кредитними договорами у розмірі понад 1,79 млрд грн).

Сума недостатності майна Банку для задоволення вимог кредиторів становила понад 7 млрд грн.

ФГВФО вважав, що укладенням цих кредитних договорів з пов'язаними з Банком юридичними особами на неринкових умовах під явно неліквідне забезпечення Банку та його кредиторам було завдано збитки у розмірі більш ніж 1,4 млрд грн (різниця між балансовою вартістю активу та ціною продажу активу в процедурі ліквідації).

У серпні 2020 року ФГВФО звернувся до суду з позовом про солідарне стягнення збитків до 12 колишніх керівників Банку – осіб, які входили до складу спостережної ради, правління та кредитного комітету, і протягом 2013–2016 років тією чи іншою мірою брали участь в ухваленні рішень щодо надання кредитів та зміни умов їх обслуговування.

Позовні вимоги обґрунтовані спільним завданням майнової шкоди відповідачами як посадовими особами ПАТ «Платинум Банк» внаслідок прийняття ними необґрунтованих та недобросовісних рішень у складі колегіальних органів управління ПАТ «Платинум Банк». Позивач визначив заявлену до стягнення шкоду в розмірі неповерненої банку суми кредитної заборгованості за договорами та списану у збиток.

Відповідачі заперечували проти позову, звертали увагу суду на відсутність кредитних справ та відомостей щодо стану заборгованості за кожним з кредитних договорів, ухилення Фонду від надання цих доказів. Вони також стверджували, що всі виявлені Фондом операції відповідали вимогам закону і не були ризикованими, а неплатоспроможність Банку викликана зовнішніми чинниками – різким погіршенням економічної ситуації в країні, стрімким зростанням курсу валют та його коливаннями, окупацією АР Крим у березні, початком АТО. ОСОБА_4, ОСОБА_6, ОСОБА_8, ОСОБА_10, ОСОБА_12 також заявили про застосування позовної давності.

За заявою ФГВФО суд першої інстанції залишив без розгляду позовні вимоги ФГВФО до двох колишніх керівників - іноземців, а щодо інших відповідачів – відмовив у задоволенні позовних вимог через те, що позивач не довів наявності складу цивільного порушення в діях відповідачів.

Постановою апеляційного господарського суду рішення господарського суду скасовано, ухвалено нове рішення про задоволення позову з тих підстав, що відповідачі у спірний період входили до складу органів управління ПАТ «Платинум Банк», позивач довів всі необхідні складові цивільного правопорушення, наявність яких є необхідною для настання такої міри відповідальності, як стягнення збитків, рішення відповідачів були необачними та марнотратними, призвели до знецінення активів банку, позов подано в межах позовної давності, тому заяву про її застосування залишено без задоволення.

ОЦІНКА СУДУ

КГС ВС зазначив, що при визначенні підстав відповідальності та кола осіб, які можуть бути притягнуті до такої відповідальності, суд повинен керуватися тією нормою, яка була чинною на момент виникнення спірних правовідносин, які у цій справі (рішення кредитного комітету, правління та спостереженої ради Банку) виникли у 2014–2016 роках.

Зокрема, суди встановили, що ОСОБА_4 брала участь у прийнятті рішень щодо кредитних договорів у період з 18.02.2014 до 28.04.2015, а за участю ОСОБА_2 ухвалювалися рішення щодо кредитних договорів у період з 15.09.2015 до 27.04.2016.

За висновками КГС ВС, зазначене свідчить що у цій справі неможливо визначити момент виникнення спірних правовідносин конкретною датою, такі правовідносини є триваючими, розтягнутими у часі.

Редакції Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» та інших законодавчих актів, які підлягають застосуванню до спірних правовідносин, зазнавали певних змін протягом їх існування.

Ураховуючи значну кількість відповідачів, які обіймали відповідні посади та ухвалювали відповідні рішення у певні періоди часу, що не збігаються між собою, суд об'єктивно позбавлений можливості застосовувати щодо кожного з відповідачів та щодо кожного із ухвалених ними рішень норми права у тих редакціях, що були чинними на момент їх ухвалення.

Тому редакція закону, яка підлягає застосуванню, повинна визначатися на момент виникнення найбільш юридично значущих обставин, або та, яка діяла, зокрема, на момент ухвалення рішень про укладення кредитних договорів, на початку виконання особою своїх повноважень (призначення на посаду) тощо.

Обов'язковому врахуванню підлягають ті зміни до законодавства, які впливають на визначення підстав відповідальності та кола осіб, які можуть бути до неї притягнуті, інші суттєві зміни, які мають безпосереднє значення для вирішення питання про притягнення відповідачів до відповідальності.

Щодо кола осіб, відповідальних за завдання збитків Банку, КГС ВС зазначив таке.

При застосуванні статті 92 ЦК України потрібно оцінювати не лише формальну сторону питання – дотримання посадовою особою всіх положень законодавства, статуту, рішень загальних зборів учасників / акціонерів тощо. Адже навіть коли посадова особа формально виконала всі вимоги законодавства та установчих документів товариства, її дії (бездіяльність) можуть не бути добросовісними, розумними та вчиненими в інтересах товариства.

Положення цивільного та господарського законодавства презюмують солідарну відповідальність органів юридичної особи за збитки, заподіяні юридичній особі порушенням обов'язків щодо її представництва. Члени наглядової ради і виконавчого органу банку несуть спільно відповідальність за діяльність банку в цілому. Неправомірність їх поведінки може полягати як у вчиненні певних дій, так і в невчиненні їх, тобто бездіяльності.

При цьому положення спеціального банківського законодавства передбачають, що керівники банку є особами з відповідним ступенем кваліфікації, володіють спеціальними знаннями та досвідом, мають розуміти значення своїх дій, вчинених при виконанні своїх повноважень на посадах, та/або своєї допущеної бездіяльності, а також наслідки таких дій / бездіяльності.

За результатами аналізу положень статті 541, частини першої статті 1190 ЦК України КГС ВС дійшов висновку, що умови притягнення осіб до солідарної відповідальності не передбачають необхідності доведення одночасності вчинення всіх відповідних протиправних дій усіма відповідачами. Цей вид відповідальності підлягає застосуванню, зокрема, у тих випадках, коли неможливо чітко розмежувати роль у вчиненні та обсяг вчинення кожним із відповідачів дій, якими завдано шкоду юридичній особі.

Діяльність банку включає у себе значний комплекс дій та заходів, що вчиняються фінансовою установою на ринку банківських послуг, які пов'язані із значними кредитними ризиками для банку та його кредиторів, а управління банком є складним та динамічним процесом, який супроводжується періодичними кадровими змінами у ньому.

Покладення на позивача обов'язку доведення правильності формування кола осіб, відповідальних за завдання збитків банку, в кожний окремий період часу, визначення розміру та підстав відповідальності свідчить про застосування завищеного або навіть заздальгідь недосяжного стандарту доказування, що порушує баланс інтересів сторін.

При цьому визначення відповідачів, предмета та підстав спору є правом позивача. Натомість встановлення належності відповідачів та обґрунтованості позову є обов'язком суду, який виконується під час розгляду справи.

Визначення позивачем у позові складу сторін у справі має відповідати реальному складу учасників спору у спірних правовідносинах та має на меті ефективний захист порушених прав (свобод, інтересів) особи, яка вважає, що вони порушені, із залученням необхідного кола осіб, які мають відповідати за позовом. Суд зобов'язаний визначити суб'єктний склад спору залежно від характеру правовідносин і норми матеріального права, які підлягають застосуванню.

КГС ВС відхилив доводи скаржників щодо обов'язку ФГВФО одночасно пред'явити вимоги як до пов'язаної особи, яка завдала шкоди банку, так і до пов'язаної особи, яка отримала майнову вигоду, оскільки скаржником не обґрунтовано, що саме редакція Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» від 08.03.2015 має бути застосована до спірних правовідносин, а згідно зі статтею 543 ЦК України у разі солідарного обов'язку боржників (солідарних боржників) кредитор має право вимагати виконання обов'язку частково або в повному обсязі як від усіх боржників разом, так і від будь-кого з них окремо. Солідарні боржники залишаються зобов'язаними доти, доки їхній обов'язок не буде виконаний у повному обсязі. Згідно зі статтею 544 ЦК України боржник, який виконав солідарний обов'язок, має право на зворотну вимогу (регрес) до кожного з решти солідарних боржників у рівній частці, якщо інше не встановлено договором або законом, за вирахуванням частки, яка припадає на нього.

За результатами касаційного провадження касаційні скарги залишено без задоволення, а постанову суду апеляційної інстанції – без змін.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 18.03.2024 у справі № 910/12955/20 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118464126>.

4. Справи щодо земельних відносин та права власності

4.1. Щодо правовстановлювальних документів, які надають право користування водними об'єктами чи землями водного фонду

Ані режим рибогосподарської експлуатації водного об'єкта, ані дозвіл на спеціальне використання водних біоресурсів у рибогосподарських водних об'єктах не є та не можуть бути правовстановлювальними документами, які надають право користування водними об'єктами чи землями водного фонду, і не визначають правових підстав користування водним об'єктом

КГС ВС розглянув касаційну скаргу ПП «Бук-2007» у справі за позовом першого заступника керівника прокуратури (далі – прокурор) в інтересах держави в особі міської ради до скаржника, за участю третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні відповідача – Державне агентство меліорації та рибного господарства України (далі – Держагентство) в особі Управління Держагентства, про зобов'язання повернути земельні ділянки водного фонду, на яких розташований водний об'єкт – водосховище, шляхом підписання акта приймання-передачі.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Предметом позову в цій справі є вимога про звільнення відповідачем земельних ділянок з тих підстав, що у нього відсутні законні правовстановлювальні документи на спірні земельні ділянки та розташований на них водний об'єкт.

Відповідач здійснює діяльність із вселення та вилову водних біоресурсів на спірному водосховищі, тобто користується водним об'єктом, повернення земельних ділянок під яким і є предметом спору.

Рішенням господарського суду, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, позов задоволено з тих підстав, що відповідач здійснює рибогосподарську діяльність на водному об'єкті без правовстановлювальних документів, а наявні у нього режим рибогосподарської експлуатації водосховища та дозвіл на спеціальне використання водних біоресурсів у рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах) (далі – дозвіл) не є такими документами.

ОЦІНКА СУДУ

КГС ВС зазначив, що комплексний правовий аналіз положень статей 1, 25, частини першої статті 27, частини першої статті 34, частин першої, третьої статті 36, статті 53 Закону України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів», статті 17 Закону України «Про тваринний світ» свідчить про те, що законодавець розрізнив користування рибогосподарськими водними об'єктами (їх частинами), землями водного фонду та використання водних біоресурсів як окремі об'єкти користування.

Можливості використання водних біоресурсів без обов'язкового отримання в установленому Земельним кодексом України порядку в користування на умовах оренди рибогосподарських водних об'єктів (їх частин), у тому числі і земель водного фонду (зокрема і під цими об'єктами), де здійснюється використання цих водних біоресурсів, чинним законодавством не передбачена. Таке використання водних біоресурсів є нерозривно пов'язаним з використанням зазначених рибогосподарських водних об'єктів (їх частин), у тому числі і земель водного фонду (зокрема і під цими об'єктами).

Також КГС ВС зазначив, що системний аналіз норм статей 13, 14 Конституції України, статті 12, частини першої статті 14 Закону України «Про аквакультуру», статті 4, частин першої – третьої статті 6, частин першої – сьомої статті 51, частин першої статті 58, частин першої, третьої 85 Водного кодексу України, частин першої, другої, четвертої, п'ятої статті 59, частин першої, другої статті 79 Земельного кодексу України дає підстави для висновку про те, що використання земель водного фонду фізичними та юридичними особами державної та комунальної власності може здійснюватися на умовах оренди, постійного або тимчасового користування.

При цьому в разі перебування земель водного фонду у власності або постійному користуванні відповідних суб'єктів у тимчасове користування такі об'єкти надаються за погодженням з постійними землекористувачами або за згодою власників.

Під час розгляду цієї справи суди встановили, що міська рада, яка є розпорядником спірних земельних ділянок водного фонду, на яких розташований водний об'єкт – водосховище, не приймала рішень щодо передачі у користування цих земельних ділянок, договори щодо передачі у користування зазначеного водного об'єкта в комплексі із земельними ділянками не укладалися.

КГС ВС звернув увагу на те, що ані режим рибогосподарської експлуатації, розроблений Національним університетом біоресурсів і природокористування України на замовлення ПП «Бук-2007», ані дозвіл, виданий Управлінням охорони, використання і відтворення водних біоресурсів та регулювання рибальства, не є та не можуть бути правовстановлювальними документами, які надають право користування водними об'єктами чи землями водного фонду, і не визначають правових підстав користування водним об'єктом, оскільки Національний університет біоресурсів і природокористування України та Управління охорони, використання і відтворення водних біоресурсів та регулювання рибальства не є органами, що здійснюють розпорядження спірними земельними ділянками, та не наділені повноваженнями надавати водні об'єкти у користування.

За результатами касаційного провадження касаційну скаргу залишено без задоволення, рішення суду першої інстанції та постанову суду апеляційної інстанції – без змін.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 09.04.2024 у справі № 902/144/23 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118464217>.

4.2. Щодо права територіальної громади на витребування будівель гуртожитків із чужого незаконного володіння

У розумінні положень статей 4, 5 Житлового кодексу України, частин третьої, четвертої статті 1 Закону України «Про забезпечення реалізації житлових прав мешканців гуртожитків» усі гуртожитки, які є об'єктами права державної та комунальної власності, мають бути передані у власність територіальних громад, за винятком тих, які перебувають у віданні чи в оперативному управлінні окремих відомств (казенних установ) та які побудовані або придбані за радянських часів (до 01.12.1991) приватними або колективними власниками за власні або залучені кошти

КГС ВС розглянув касаційну скаргу ТОВ «Журавлинка Плюс» у справі за позовом заступника керівника прокуратури (далі – прокурор) в інтересах держави в особі міської ради до скаржника, за участю третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні позивача – фізичних осіб та третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні відповідача – ТОВ «Конвалія 2012», державного реєстратора, Міністерства юстиції України, про витребування на користь міської територіальної громади в особі міської ради з незаконного володіння відповідача будівлі гуртожитку та частки 98/100 іншої будівлі гуртожитку (далі – спірні гуртожитки, спірне майно), а також скасування рішень про державну реєстрацію прав та їх обмежень з одночасним припиненням права приватної власності відповідача на спірне майно.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Спір виник у зв'язку з порушенням права міської територіальної громади щодо приміщень гуртожитків, яке відповідно до заявлених прокурором в інтересах держави позовних вимог підлягає захисту шляхом витребування на користь міської

територіальної громади в особі міської ради приміщень гуртожитків, право власності на які зареєстровано за відповідачем.

Позовні вимоги обґрунтовано тим, що спірні гуртожитки були збудовані за рахунок державних коштів, є державною власністю, яка підлягала передачі органу місцевого самоврядування на підставі Закону України «Про забезпечення реалізації житлових прав мешканців гуртожитків», проте вибула із володіння держави без її волі з порушенням вимог законодавства.

Рішенням господарського суду, залишеним без постановою апеляційного господарського суду, позов задоволено.

ОЦІНКА СУДУ

У справі, що розглядається, суди попередніх інстанцій встановили, що прокурор звернувся до суду з позовом в інтересах держави в особі міської ради як представницького органу, який діє від імені та в інтересах міської територіальної громади, та обрав такий спосіб захисту порушеного права як витребування майна (приміщень гуртожитків) з незаконного володіння відповідача на користь міської територіальної громади.

КГС ВС зазначив, що можливість витребування майна з володіння іншої особи законодавець ставить у залежність насамперед від змісту правового зв'язку між позивачем та спірним майном, від його волевиявлення щодо вибуття майна, а також від того, чи є володілець майна добросовісним чи недобросовісним набувачем, та від характеру набуття майна (оплатно чи безоплатно).

За висновками КГС ВС, у розумінні положень статей 4, 5 Житлового кодексу України, частин третьої, четвертої статті 1 Закону України «Про забезпечення реалізації житлових прав мешканців гуртожитків» усі гуртожитки, які є об'єктами права державної та комунальної власності, мають бути передані у власність територіальних громад, за винятком тих, які перебувають у віданні чи в оперативному управлінні окремих відомств (казенних установ) та які побудовані або придбані за радянських часів (до 01.12.1991) приватними або колективними власниками за власні або залучені кошти.

Так, суди першої та апеляційної інстанцій, зокрема, встановили, що спірні гуртожитки були побудовані за державні кошти, є державною власністю та належали Корпорації «Украгпропобуд» на праві повного господарського відання, однак наразі Корпорації «Украгпропобуд» як суб'єкта управління державною власністю не існує, а документи, які б підтверджували перехід спірних гуртожитків у відання інших державних підприємств, установ, відомств чи міністерств, у матеріалах справи немає, проте спірні гуртожитки не вийшли з державної власності та за своїм статусом залишилися державним житловим фондом. При цьому законодавством не передбачено залишення, переходу чи набуття права власності на спірні гуртожитки будь-якими суб'єктами, окрім як територіальною громадою в особі міської ради, тобто законодавством України вже обумовлено безальтернативний перехід права власності на спірні гуртожитки саме до позивача.

Отже, суди першої та апеляційної інстанцій, встановивши факт незаконного, без відповідної правової підстави заволодіння відповідачем майном, право на яке

належить територіальній громаді в особі органу місцевого самоврядування, дійшли висновку, з яким погодився КГС ВС, про доведення позивачем у встановленому процесуальним законом порядку обставин, що свідчать про наявність правових підстав для витребування на користь міської територіальної громади в особі міської ради з незаконного володіння відповідача спірних будівель гуртожитків та скасування рішень про державну реєстрацію прав та їх обтяжень з одночасним припиненням права приватної власності відповідача на спірне майно.

Водночас ТОВ «Журавлінка Плюс» у порядку статті 267 ЦК України заявляло про застосування позовної давності.

КГС ВС зазначив, що судами попередніх інстанцій на підставі наявних у матеріалах справи доказів встановлено, що позовна давність за вимогами прокурора в інтересах держави в особі міської ради про витребування майна переривалася у зв'язку з поданням у межах строку позовної давності позову в іншій господарській справ. При цьому з огляду на конкретні обставини справи, що розглядається, позивачу стало відомо про порушення відповідного права саме у зв'язку з обставинами перегляду рішення суду у зазначеній господарській справі за виключними обставинами, оскільки до цього часу позивач не вважав таке право порушеним. Отже, строк звернення до суду з відповідною позовною вимогою позивачем пропущено не було, а тому немає підстав для застосування наслідків спливу позовної давності відповідно до частини четвертої статті 267 ЦК України.

За результатами касаційного провадження касаційну скаргу залишено без задоволення, рішення суду першої інстанції та постанову суду апеляційної інстанції – без змін.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 13.03.2024 у справі № 911/121/22 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118164480>.

5. Справи у спорах, що виникають із правочинів, зокрема договорів

5.1. Про підстави звернення прокурора з позовом в інтересах держави в особі головного розпорядника бюджетних коштів про визнання недійсним правочину, укладеного підприємством об'єднання громадян за результатами проведення закупівлі робіт за бюджетні кошти, та застосування наслідків недійсності правочину

Чинним законодавством, а саме абзацом третім частини третьої статті 23 Закону України «Про прокуратуру», не допускається звернення прокурора в інтересах держави в особі уповноваженого державного органу, який не є стороною оспорюваного правочину (заінтересована особа), з позовом про застосування наслідків недійсності правочину (реституції) шляхом стягнення коштів на користь підприємства об'єднання громадян як сторони правочину, яке (підприємство) не є суб'єктом владних повноважень у спірних правовідносинах, але прокурором визначено одним із відповідачів у справі, оскільки в такому випадку він фактично

звертається до суду не в інтересах держави, а в інтересах суб'єкта господарювання поза відносинами представництва

ОП КГС ВС розглянула касаційну скаргу заступника керівника обласної прокуратури (далі – прокурор) у справі за позовом прокурора в інтересах держави в особі Міністерства молоді та спорту України (далі – Міністерство) до Підприємства об'єднання громадян «Всеукраїнський реабілітаційно-відновлювальний спортивний центр Національного комітету спорту інвалідів України» (далі – Підприємство) та ТОВ науково-виробничого підприємства «ХЕЛГ» (далі – Товариство) про визнання недійсним договору на виконання робіт (далі – спірний договір) та стягнення з Товариства на користь Підприємства коштів, сплачених за спірним договором.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Товариство в межах договору, укладеного з Підприємством за результатами проведення процедури відкритих торгів, виконало проєктно-кошторисну документацію стадії техніко-економічного обґрунтування для будівництва об'єкта, яка є початковою стадією проєкту. Інші стадії проєктування (стадія П (проєкт) та стадія Р (робоча документація)) є продовженням одного проєкту і становлять невід'ємну частину початкової стадії, однак згідно з виконаним техніко-економічним обґрунтуванням розробляються окремо.

Підприємству належать майнові права на проєктно-кошторисну документацію стадії техніко-економічного обґрунтування для будівництва об'єкта, і воно має виключне право на їх використання.

Надалі Підприємство здійснило закупівлю робіт з розроблення проєктно-кошторисної документації стадії П (проєкт) та стадії Р (робоча документація) для будівництва об'єкта шляхом виняткового застосування переговорної процедури закупівлі з посиланням на те, що спірна закупівля пов'язана із захистом прав інтелектуальної власності.

За спірним договором, укладеним відповідачами за результатами переговорної процедури закупівлі, Підприємство сплатило Товариству вартість виконаних за договором робіт.

Прокурор, вважаючи, що при укладенні спірного договору не було дотримано вимог Закону України «Про публічні закупівлі» Підприємство безпідставно застосувало переговорну процедуру закупівлі, а сплачені на користь Товариства бюджетні кошти підлягають поверненню Підприємству за наслідками недійсності оспорюваного правочину, звернувся до суду в інтересах держави в особі Міністерства із цим позовом.

Рішенням господарського суду, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, в задоволенні позову відмовлено в повному обсязі з тих підстав, що укладений за переговорною процедурою закупівлі, застосованою Підприємством з порушенням абзацу п'ятого пункту 2 частини другої статті 40 Закону України «Про публічні закупівлі», є нікчемним згідно з положеннями пункту 1 частини першої статті 43 цього Закону, тоді як визнання нікчемного правочину недійсним не є належним способом захисту прав. Застосування наслідків недійсності нікчемного правочину на користь Міністерства при застосуванні

запропонованої прокурором процесуальної конструкції, коли кошти стягуються з Товариства на користь Підприємства, не відповідає положенням ГПК України. Заявивши позовну вимогу про стягнення коштів з Товариства на користь Підприємства, прокурор фактично просить застосувати односторонню реституцію, що не передбачено законодавством України та не є ефективним способом захисту, а двостороння реституція у спірних правовідносинах за умов виконання відповідачами оспорюваного договору може призвести до погіршення становища Підприємства, в якого можуть виникнути додаткові витрати в частині необхідності компенсації Товариству вартості виконаної роботи за спірним договором, що не відповідає інтересам держави.

ОЦІНКА СУДУ

ОП КГС ВС зазначила, що двостороння реституція є обов'язковим наслідком визнаного судом недійсним правочину та не може бути проігнорована сторонами. Тобто при недійсності правочину повернення отриманого сторонами за своєю правовою природою становить юридичний обов'язок, що виникає із закону та юридичного факту недійсності правочину.

Відповідно до статей 215 та 216 ЦК України вимога про застосування наслідків недійсності оспорюваного правочину, як і про визнання його недійсним, може бути заявлена однією зі сторін правочину або іншою заінтересованою особою, права та законні інтереси якої порушено вчиненням правочину. Така вимога може бути об'єднана з вимогою про визнання правочину недійсним, що в цілому сприяє швидкому та ефективному відновленню правового становища сторін, яке існувало до вчинення правочину, або заявлена як самостійна вимога у вигляді окремого позову.

Визначення відповідача (відповідачів), предмета та підстав позову є правом позивача. Натомість встановлення належності відповідача (відповідачів) й обґрунтованості позову є обов'язком суду, який виконується під час розгляду справи.

Позивачем є особа, яка має право вимоги (кредитор), а відповідачем – особа, яка повинна виконати зобов'язання (боржник). При цьому відповідач має бути такою юридичною чи фізичною особою, за рахунок якої, в принципі, можливо було б задовольнити позовні вимоги. З огляду на зміст наведених норм захисту в судовому порядку підлягають порушене право й охоронювані законом інтереси саме від відповідача.

Застосування наслідків недійсності правочину на користь позивача, який не є стороною оспорюваного договору, наразі неможливе при застосуванні процесуальної конструкції, запропонованої прокурором, оскільки кошти підлягають стягненню з Товариства на користь Підприємства як іншої сторони оспорюваного правочину, і, як наслідок, зазначена одностороння реституція не відповідає положенням чинного законодавства, адже для захисту інтересів держави нераціонально та неефективно витрачені бюджетні кошти мають повертатися (стягуватися) саме на користь держави в особі уповноваженого органу

(Міністерства) як головного розпорядника бюджетних коштів, тобто на користь державного бюджету.

ОП КГС ВС наголосила, що навіть у випадку визначення Підприємства позивачем, на користь якого на підставі частини першої статті 216 ЦК України підлягали б стягненню кошти, отримані Товариством за спірним договором, задоволення такої вимоги не призвело б до ефективного захисту інтересів держави в особі Міністерства, адже неможливо відновити права та інтереси держави в особі відповідного органу, стягуючи при цьому кошти на користь юридичної особи (Підприємства), яка є самостійним суб'єктом господарювання, не уособлює державу.

Заявивши позовну вимогу про стягнення спірної суми коштів з Товариства на користь Підприємства, прокурор фактично звернувся за захистом інтересів не позивача (Міністерства), а Підприємства, за рахунок якого якраз має задовольнятися позов, як цього вимагає частина четверта статті 45 ГПК України.

При цьому прокурором зазначену позовну вимогу пред'явлено в інтересах Підприємства поза відносинами представництва інтересів держави, тобто всупереч положенням частин третьої, четвертої статті 53 ГПК України, за змістом яких прокурор у визначених законом випадках має звертатися до суду виключно в інтересах держави в особі уповноваженого державного органу чи органу місцевого самоврядування як суб'єктів владних повноважень.

Наявне фактичне звернення прокурора в інтересах Підприємства не відповідає висновку ВП ВС про те, що заборона на здійснення прокурором представництва в суді інтересів держави в особі державних компаній, передбачена абзацом третім частини третьої статті 23 Закону України «Про прокуратуру», має застосовуватися з урахуванням положень абзацу першого частини третьої цієї статті, який передбачає, що суб'єкт, в особі якого прокурор може звертатись із позовом в інтересах держави, має бути суб'єктом владних повноважень, незалежно від наявності статусу юридичної особи.

Адже за змістом положень статті 170 ЦК України держава у цивільних відносинах діє через органи державної влади, а не через державні, комунальні підприємства чи підприємства об'єднань громадян, які не мають статусу суб'єкта владних повноважень.

Обрання позивачем неналежного або неефективного способу захисту своїх прав є самостійною підставою для відмови в позові незалежно від інших встановлених судом обставин, що виключає необхідність надання ОП КГС ВС оцінки будь-яким іншим аргументам скажника та подальшого дослідження підстав для визнання недійсним спірного договору як оспорюваного правочину чи для встановлення його вірогідної нікчемності, надання правової оцінки висновкам судів попередніх інстанцій в частині неможливості застосування односторонньої реституції як такої, що не передбачена нормами законодавства України.

Чинним законодавством, а саме абзацом третім частини третьої статті 23 Закону України «Про прокуратуру», не допускається звернення прокурора в інтересах держави в особі уповноваженого державного органу, який не є стороною оспорюваного правочину (заінтересована особа), з позовом про застосування

наслідків недійсності правочину (реституції) шляхом стягнення коштів на користь підприємства об'єднання громадян як сторони правочину, яке (підприємство) не є суб'єктом владних повноважень у спірних правовідносинах, але прокурором визначено одним із відповідачів у справі, оскільки в такому випадку він фактично звертається до суду не в інтересах держави, а в інтересах суб'єкта господарювання поза відносинами представництва, що не відповідає висновку ВП ВС про заборону здійснення прокурором представництва в суді інтересів держави в особі державних компаній.

При цьому ОП КГС ВС зазначила, що задоволення позовної вимоги про визнання недійсним правочину не є ефективним способом захисту, що матиме наслідком реальне відновлення порушених прав та інтересів держави без додаткового звернення до суду з новим позовом (позовами).

За результатами касаційного провадження касаційну скаргу задоволено частково, а рішення суду першої інстанції та постанову суду апеляційної інстанції змінено шляхом викладення їх мотивувальної частини в редакції постанови суду касаційної інстанції.

Детальніше з текстом постанови ОП КГС ВС від 15.03.2024 у справі № 904/192/22 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118333931>.

5.2. Про визначення належного відповідача у справах про відшкодування шкоди, завданої органом державної влади, їх посадовою або службовою особою

Належним відповідачем у справах про відшкодування шкоди, завданої органом державної влади, їх посадовою або службовою особою, є держава як учасник цивільних відносин

КГС ВС розглянув касаційну скаргу Житомирської митниці у справі за позовом AVTO EDVANS POLAND SP.z.o.o до скаржника, військової частини, обласної військової адміністрації про стягнення майнової шкоди, заподіяної незаконними діями органів Державної митної служби України.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

17.01.2022 транспортні засоби позивача були тимчасово вилучені за протоколом на підставі статті 511 Митного кодексу України (далі – МК України) та були поміщені на склад Житомирської митниці.

У подальшому, 01.03.2022 складено акт про примусове відчуження або вилучення майна, за яким у зв'язку з уведенням воєнного стану з 24.02.2022 на 30 днів відповідно до Указу Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 здійснено примусове відчуження майна позивача.

Цей акт підписано низкою посадових осіб Житомирської митниці, а в акті власником відображено орган Державної митної служби України.

16.06.2022 постановою районного суду у справі № 295/3473/22, залишеною в силі постановою апеляційного суду, провадження у справі про адміністративне

правопорушення щодо ОСОБА_1 за частиною шостою статті 481 МК України було закрито за відсутністю складу адміністративного правопорушення.

06.09.2022 ОСОБА_1 звернулася до Житомирської митниці із заявою про повернення тимчасово вилученого майна за протоколом про порушення митних правил, однак 15.09.2022 в. о. заступника начальника Житомирської митниці листом про надання інформації повідомив про те, що Житомирська митниця позбавлена можливості повернути зазначені транспортні засоби.

На розгляд суду було поставлено питання щодо наявності / відсутності підстав для відшкодування збитків, заподіяних неповерненням позивачу транспортних засобів, які перебували на території Житомирської митниці, на підставі протоколу про порушення митних правил.

Постановою апеляційного господарського суду скасовано рішення господарського суду, позов задоволено.

ОЦІНКА СУДУ

За матеріалами справи встановлено, що транспортні засоби позивача не були конфісковані, а Житомирська митниця на час відчуження не була їх власником, а лише тимчасово вилучила їх згідно зі статтею 511 МК України.

При цьому таке вилучення було безпідставним, що підтверджується судовими рішеннями, якими провадження у справі про адміністративне правопорушення щодо ОСОБА_1 за частиною шостою статті 481 МК України було закрито за відсутністю складу адміністративного правопорушення.

КГС ВС зазначив, що Житомирська митниця не мала права передавати майно, яке їй не належить, а навпаки, повинна була вжити заходів щодо його збереження.

Водночас в/ч НОМЕР_1 не мала права відчужувати транспортні засоби не у їх власника, без повідомлення та участі його.

Отже, Житомирська митниця, тимчасово вилучивши транспортні засоби позивача, повинна була зберігати їх, однак всупереч передбаченому законом обов'язку передала їх іншій особі – в/ч, що вказує на неправомірність дій Житомирської митниці з передачі транспортних засобів.

КГС ВС зауважив, що суд апеляційної інстанції дійшов цілком обґрунтованих висновків про наявність у діях відповідача-1 складу цивільного правопорушення, однак помилково вказав, що стягненню підлягають кошти з Житомирської митниці.

Згідно зі статтею 1173 ЦК України шкода, завдана фізичній або юридичній особі незаконними рішеннями, дією чи бездіяльністю органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування при здійсненні ними своїх повноважень, відшкодовується державою, Автономною Республікою Крим або органом місцевого самоврядування незалежно від вини цих органів.

Особою, відповідальною перед потерпілим за шкоду, завдану органами державної влади, їх посадовими та службовими особами, відповідно до наведених положень ЦК України, та відповідачем у справі є держава, яка набуває і здійснює свої

цивільні права та обов'язки через органи державної влади у межах їхньої компетенції, встановленої законом.

З урахуванням того, що саме на державу покладено обов'язок запровадити внутрішні процедури, які посилять прозорість і ясність їхніх дій, мінімізують ризик помилок і сприятимуть юридичній визначеності у цивільних правовідносинах, належним відповідачем у справах про відшкодування шкоди, завданої органом державної влади, їх посадовою або службовою особою, є держава як учасник цивільних відносин, як правило, в особі органу, якого відповідач зазначає порушником своїх прав.

При цьому необхідності зазначення таких відомостей, як орган, через який кошти мають перераховуватись, або номер чи вид рахунку, з якого має бути здійснено стягнення / списання, стаття 238 ГПК України не встановлює, оскільки така інформація не впливає ні на підстави, ні на обов'язковість відновлення права позивача в разі встановлення судом його порушення і за своєю суттю є регламентацією способу та порядку виконання судового рішення, що мають відобразитися у відповідних нормативних актах, а не резолютивній частині рішення.

КГС ВС вказав на те, що суд апеляційної інстанції, приймаючи спірне рішення, неправильно визначив порядок стягнення, оскільки у спірних правовідносинах відповідальною є держава.

Тож КГС ВС змінив резолютивну частину постанови в частині порядку стягнення суми заподіяної шкоди: така шкода стягується з Державного бюджету України, а не з Житомирської митниці.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 18.04.2024 у справі № 906/368/23 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118650502>

5.3. Щодо процедури публічної закупівлі (робіт) та укладеного за результатами її проведення довгострокового договору публічної закупівлі робіт за відсутності в державному або місцевому бюджеті відповідних бюджетних асигнувань на момент проведення торгів та укладення договору

Положення частини першої статті 23 та частини третьої статті 48 БК України встановлюють обов'язкову відповідно до актів цивільного законодавства вимогу до договорів, що укладаються за результатами проведення процедури публічної закупівлі та фінансуються за бюджетні кошти, – наявність відповідного бюджетного призначення. При розміщенні замовлення про публічну закупівлю та укладенні довгострокового договору (підряду) складається календарний / фінансовий план, який відображає порядок здійснення розрахунків за договором та має містити: а) інформацію про розподіл за роками суми коштів, що становить загальну ціну закупівлі та договору, для розрахунку за ним; б) за перший (поточний) рік виконання договору (робіт) – щомісячний розподіл коштів, сума яких має узгоджуватися з відповідною сумою витрат, визначених у затвердженому бюджеті поточного

періоду, тобто того бюджетного періоду, який відповідає першому (поточному) календарному року виконання робіт за договором

ОП КГС розглянула касаційну скаргу заступника керівника Одеської обласної прокуратури у справі за позовом першого заступника керівника Миколаївської обласної прокуратури в інтересах держави в особі: Південного офісу Держаудитслужби; Управління Південного офісу Держаудитслужби в Миколаївській області; Миколаївської міської ради до Миколаївського міського палацу культури «Молодіжний»; ТОВ «Будівельна компанія «Житлопромбуд-8» про визнання недійсними результатів процедури закупівлі та визнання недійсним договору.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

28.12.2019 між відповідачами, які є замовником та підрядником, за результатами проведеної переговорної процедури закупівлі укладено договір підряду на виконання будівельних робіт. Об'єкт будівництва – Реконструкція палацу культури; дата початку робіт – січень 2020 року, дата здачі робіт – перехідна відповідно до графіка виконання робіт та плану фінансування, що додаються до договору. У договорі визначено загальну вартість робіт та послуг з будівництва об'єкта в розмірі 358 291 048,21 грн та встановлено, що джерелом фінансування об'єкта є кошти місцевого бюджету. Сторони у договорі визначили умови проведення розрахунків за виконані роботи та передбачили, що оплату виконаних робіт замовник проводить поетапно в міру надходження з бюджету цільових коштів на оплату видатків для виконання будівельних робіт в сумі, що не перевищує розміру фактичного надходження з бюджету; подальша оплата виконаних робіт здійснюється при наступних надходженнях коштів з бюджету до проведення повного розрахунку.

Перший заступник керівника Миколаївської обласної прокуратури звернувся в інтересах держави з позовом про визнання недійсним рішення тендерного комітету про здійснення закупівлі предмета закупівлі за переговорною процедурою та прийняття рішення про намір укласти договір про закупівлю, оформленого протоколом засідання, і про визнання недійсним договору підряду на виконання будівельних робіт, посилаючись на незаконність здійсненої Миколаївським міським палацом культури «Молодіжний», засновником та власником якого є Миколаївська міська рада, процедури закупівлі (перевищення бюджетних асигнувань та без мети настання реальних наслідків), що згідно з вимогами статей 203 та 215 ЦК України свідчить про недійсність укладеного за її наслідками з відповідачем-2 договору.

Господарський суд рішенням, яке залишено без змін постановою апеляційного господарського суду, в позові відмовив.

ОЦІНКА СУДУ

На розгляд ОП КГС ВС поставлено питання щодо відповідності закону процедури публічної закупівлі та укладеного за результатами її проведення довгострокового договору публічної закупівлі робіт за відсутності у державному або місцевому бюджеті відповідних бюджетних асигнувань на момент проведення заперечуваних торгів та укладення договору.

ОП КГС ВС зазначила, що судами попередніх інстанцій встановлено, що строк виконання робіт за договором (в редакції, чинній на момент укладення) визначений датою їх початку в січні 2020 року, а також датою здачі робіт, яка за умовами договору є перехідною відповідно до графіка виконання робіт та плану фінансування; строк дії договору становить з моменту його укладення, тобто 28.12.2019, до 25.12.2023 або до повного виконання обов'язків сторін.

Таким чином, строк виконання договору становить більше одного календарного року, у зв'язку із чим відповідні фінансові зобов'язання за ним у розумінні БК України є довгостроковими.

Проте за змістом пунктів 1, 2 частини першої статті 2, статей 3, 75–77 БК України місцевий бюджет затверджується на один бюджетний період, який для всіх бюджетів, що складають бюджетну систему України, становить один календарний рік, який починається 1 січня кожного року і закінчується 31 грудня того ж року.

Це виключає можливість визначення в момент розміщення замовлення та укладення відповідного договору бюджетного призначення для нього (за розміром, цільовим призначенням, враховуючи часові обмеження для його використання) на весь період (на кожен рік), протягом якого планується виконання договору та його фінансування за рахунок бюджетних коштів.

Водночас умови здійснення довгострокових бюджетних зобов'язань (строк дії яких перевищує один бюджетний період (більше одного року, довгострокові договори)) встановлені Порядком реєстрації та обліку бюджетних зобов'язань розпорядників бюджетних коштів та одержувачів бюджетних коштів в органах Державної казначейської служби України, затвердженим наказом Міністерства фінансів України від 02.03.2012 № 309 (далі – Порядок № 309), що розроблений на виконання статей 43, 46, 48, 51, 112, 116–118 БК України.

За змістом пункту 2.2 Порядку № 309 умовою бюджетного зобов'язання за довгостроковим договором, укладеним за процедурою публічної закупівлі, є обов'язкова наявність додатка до довгострокового договору – календарного плану, відомості в якому мають відповідати плановим показникам поточного бюджетного періоду в Реєстрі бюджетних зобов'язань розпорядників (одержувачів) бюджетних коштів.

Додаткові вимоги до договору підряду, період виконання робіт за яким становить більше одного календарного року, що визначені законодавцем у Загальних умовах укладення та виконання договорів підряду в капітальному будівництві, затверджених постановою КМУ від 01.08.2005 № 668 (далі – Загальні умови), також передбачають наявність такої невід'ємної частини договору підряду, як план, за яким проводиться фінансування робіт (будівництва об'єкта).

Цей план складається з урахуванням календарних графіків виконання робіт і порядку проведення розрахунків за виконані роботи на весь період будівництва за роками, а на поточний рік – за місяцями з визначенням джерел та напрямів фінансування (видами витрат) (пункти 5, 83, 84 Загальних умов).

ОП КГС ВС зауважила, що відповідно до пункту 2 Загальних умов цей нормативний акт є обов'язковим для врахування під час укладення та виконання

договорів підряду в капітальному будівництві незалежно від джерел фінансування робіт, а також форми власності замовника та підрядника (субпідрядників).

За змістом наведених положень Порядку № 309 та Загальних умов ці підзаконні акти конкретизують норму статті 23 БК України, встановлюючи однакову та обов'язкову в розумінні частини третьої статті 6, частини першої статті 628 ЦК України вимогу до довгострокового договору (підряду), який фінансується за рахунок бюджетних коштів, а саме наявність складеного за правилами зазначених нормативних актів плану фінансування робіт (календарного плану).

Такий план може бути у вигляді додатка до договору (його невід'ємної частини) або визначений безпосередньо в тексті договору та становить порядок здійснення розрахунків за таким договором.

Отже, саме цей план, яким визначається порядок розрахунків, вказує, що при розміщенні публічного замовлення з придбання робіт з довгостроковими бюджетними зобов'язаннями та укладенні відповідного договору дотримано вимог статті 23 БК України щодо встановленого нею порядку здійснення довгострокових бюджетних зобов'язань – за наявності відповідного бюджетного призначення.

ОП КГС ВС зазначила, що відсутність зазначеного плану або визначення в ньому порядку здійснення розрахунків усупереч наведеним положенням Порядку № 309 та Загальних умов свідчить про невідповідність довгострокового договору підряду, який фінансується за рахунок бюджетних коштів, у частині здійснення розрахунків бюджетними коштами вимогам законодавства, а саме статті 23 БК України.

З огляду на викладене ОП КГС ВС дійшла такого висновку: положення частини першої статті 23 та частини третьої статті 48 БК України встановлюють обов'язкову відповідно до актів цивільного законодавства вимогу до договорів, що укладаються за результатами проведення процедури публічної закупівлі та фінансуються за бюджетні кошти, – наявність відповідного бюджетного призначення; реалізацію цієї вимоги БК України конкретизовано в Порядку № 309, а щодо договору підряду – в Загальних умовах, за змістом яких при розміщенні замовлення про публічну закупівлю та укладенні довгострокового договору (підряду) складається календарний / фінансовий план, який відображає порядок здійснення розрахунків за договором та має містити: а) інформацію про розподіл за роками суми коштів, що становить загальну ціну закупівлі та договору, для розрахунку за ним; б) за перший (поточний) рік виконання договору (робіт) – щомісячний розподіл коштів, сума яких має узгоджуватися з відповідною сумою витрат, визначених у затвердженому бюджеті поточного періоду, тобто того бюджетного періоду, який відповідає першому (поточному) календарному року виконання робіт за договором.

Крім того, ОП КГС ВС наголосила, що інформація про порядок розрахунків у вигляді фінансового / календарного плану, складеного відповідно до вимог Порядку № 309 та Загальних умов, має бути відображена при розміщенні публічного замовлення (в тексті оголошення), оскільки договір, що буде укладений за результатами процедури публічної закупівлі, та його умови мають відповідати

змісту зазначеного замовлення (частина четверта статті 36 Закону України «Про публічні закупівлі»).

Дотримання наведених вимог при розміщенні замовлення про публічну закупівлю та подальшому укладенні відповідного договору з довгостроковими бюджетними зобов'язаннями свідчитиме про те, що замовлення про публічні закупівлі розміщене і бюджетні зобов'язання за відповідним договором взяті за наявності бюджетного асигнування відповідно до бюджетного призначення, а тому є такими, що відповідають вимогам статті 23 БК України, що виключає їх недійсність за частиною третьою статті 48 цього Кодексу.

ОП КГС ВС також зазначила, що порядок розрахунків у довгострокових правовідносинах, фінансування яких здійснюється за рахунок бюджетних коштів, унеможлиблює формулювання умов відповідного договору в частині порядку розрахунків за правилами частини першої статті 212 ЦК України – за відкладальної обставини (обставини, щодо якої невідомо, настане вона чи ні), оскільки інакше такий договір є недійсним згідно з положеннями частини третьої статті 48 БК України. Тому не допускається за законом кваліфікація договору, період виконання якого становить понад один бюджетний період (календарний рік), з вказівкою в його умовах про здійснення оплати виконаних робіт при наступних надходженнях коштів з бюджету та залежно від відповідних бюджетних надходжень як договору з відкладальною обставиною (відповідно до частини першої статті 212 ЦК України).

У зв'язку із цим ОП КГС ВС зауважила, що визначена в договорі умова «про здійснення оплати виконаних робіт при наступних надходженнях коштів з бюджету та залежно від відповідних бюджетних надходжень» є такою, що суперечить правилам погодження умов щодо розрахунків за угодами зазначеної категорії, чим обумовлює недійсність договору за частиною третьою статті 48 БК України.

Отже, урахувавши викладене, а також висновок про те, що договір укладено всупереч вимогам закону, зокрема частини першої статті 23 БК України, та на нього поширюються правила недійсності, визначені частиною третьою статті 48 цього Кодексу, які безпосередньо встановлюють недійсність такого договору, тобто вказують на його нікчемність (недійсність якого прямо встановлена законом), тоді як закон не вимагає визнання такого правочину недійсним, ОП КГ ВС дійшла висновку про відсутність підстав для задоволення вимог прокурора про недійсність заперечуваного ним договору з мотивів обрання неналежного ним способу захисту.

За результатами касаційного провадження касаційну скаргу задоволено частково, судові рішення попередніх інстанцій змінено, викладено мотивувальну частину в редакції цієї постанови, а в решті залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови ОП КГС ВС від 15.03.2024 у справі №916/1621/22 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118464214>.

6. Процесуальні питання

6.1. Щодо процесуальної правоздатності суб'єкта господарювання з місцезнаходженням на тимчасово окупованій території на укладення договору про надання правничої допомоги

Необґрунтованим є обмеження права особи на отримання професійної правничої допомоги з тих підстав, що місцезнаходження чи місце проживання такої особи в умовах війни опинилося в окупації

КГС ВС розглянув касаційну скаргу ТОВ «Діброва» у справі за позовом ТОВ «Сателлит» до скаржника про стягнення сум штрафу.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

У листопаді 2021 року ТОВ «Сателлит» звернулося з позовною заявою до ТОВ «Діброва», в якій просило стягнути з відповідача штраф за договором поставки.

Рішенням господарського суду позов задоволено, стягнуто з ТОВ «Діброва» на користь ТОВ «Сателлит» суму штрафу, додатковим рішенням господарського суду стягнуто з ТОВ «Діброва» на користь ТОВ «Сателлит» витрати на професійну правничу допомогу та інші судові витрати, пов'язані з розглядом справи.

Ухвалою апеляційного господарського суду повернуто без розгляду апеляційні скарги ТОВ «Діброва» на рішення та додаткове рішення господарського суду у цій справі на підставі пункту 1 частини п'ятої статті 260 ГПК України, оскільки скарги підписані особою(а саме адвокатом АО «Право»), яка не має права їх підписувати.

Суд апеляційної інстанції встановив, що місцезнаходження ТОВ «Діброва» на тимчасово окупованій території, а тому, врахувавши приписи частини другої статті 13 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України (далі - Закон № 1207-VII), він дійшов висновку, що договір про надання правової допомоги, укладений між АО «Право» та ТОВ «Діброва», є нікчемним.

ОЦІНКА СУДУ

Положення статтю 13 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», зокрема щодо особливостей здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території, поширюються на ТОВ «Діброва», стосовно якого судом апеляційної інстанції встановлено його місцезнаходження на тимчасово окупованій території.

КГС ВС зазначив, що стаття 13 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» має назву «Особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території», однак у частині другій названої статті вживається саме термін «господарська діяльність».

За висновками КГС ВС, положення частини другої статті 13 зазначеного Закону поширюється на договори, які укладаються суб'єктом господарювання при здійсненні ним господарської діяльності, тобто у випадках, коли він реалізує продукцію, виконує роботи, надає послуги.

За договором надання правничої допомоги ТОВ «Діброва» не надає послуги, а навпаки, отримує правничу допомогу від адвокатського об'єднання, тобто є споживачем послуги.

Утім, ТОВ «Діброва» є господарським товариством, суб'єктом господарської діяльності, тому презюмується, що всі договори, які укладає суб'єкт господарської діяльності, пов'язані зі здійсненням ним підприємницької (господарської) діяльності, бо саме для цього і було створене це товариство.

Водночас право особи на справедливий суд та отримання правничої допомоги передбачено Конституцією України та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, тобто право особи на справедливий суд ґрунтується на законодавчих актах вищої юридичної сили.

КГС ВС зазначив, що необґрунтованим є обмеження права особи на отримання професійної правничої допомоги з тих підстав, що місцезнаходження чи місце проживання її в умовах війни опинилося в окупації, а надто, якщо зважати на динамічну зміну лінії фронту та переліку окупованих / деокупованих територій.

Чинне процесуальне законодавство не забороняє таким особам бути як позивачами, так і відповідачами в суді, тобто визнає їх процесуальну правоздатність.

За результатами касаційного провадження касаційні скарги задоволено частково, скасовано ухвали суду апеляційної інстанції, справу направлено до суду апеляційної інстанції для продовження розгляду зі стадії вирішення питання про наявність чи відсутність підстав для відкриття апеляційного провадження.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 26.03.2024 у справі № 913/768/21 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117974238>.

Огляд судової практики Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду (актуальна практика). Рішення, внесені до ЄДРСР, за період з 01.04.2024 до 30.04.2024 / Упоряд.: управління аналітичної та правової роботи Касаційного господарського суду департаменту аналітичної та правової роботи Апарату Верховного Суду, судові палати Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду. Київ, 2024. – 59 с.

¹**Застереження:** видання містить короткий огляд деяких судових рішень. У кожному з них викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Стежте за нами онлайн

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 [@supremecourt_ua](https://wa.me/supremecourt_ua)

 so.supreme.court.gov.ua